

Marian Pastuszko

Wprowadzenie do kanoniczno-liturgicznego prawa o sakramentach świętych (kanony 834-839)

Prawo Kanoniczne : kwartalnik prawno-historyczny 35/3-4, 85-145

1992

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

KS. MARIAN PASTUSZKO

**WPROWADZENIE DO KANONICZNO-LITURGICZNEGO PRAWA
O SAKRAMENTACH ŚWIĘTYCH (KANONY 834—839)**

Spis treści: — Wstęp. — I. — Pojęcie Kościoła. 1. Kościół — społecznością doskonałą. 2. Kościół — Mistycznym Ciałem Jezusa Chrystusa. 3. Kościół — Ludem Bożym. 4. Kościół — Tajemnicą. 5. Kościół — Sakramentem. 6. Kościół — Wspólnotą. II. 1. Pojęcie liturgii (kan. 834 § 1). 2. Warunki kultu publicznego (kan. 834 § 2). 3. Pełniący posługę uswięcenia (kan. 835 §§ 1—4): 1. Biskupi (kan. 835 § 1). 2. Prezbiterzy (kan. 835 § 2). 3. Diakoni (kan. 835 § 3). 4. Akolici (kan. 834 § 4). 5. Lektorzy (kan. 834 § 4). 6. Małżonkowie — rodzice (kan. 834 § 4). 7. Wierni świeccy (kan. 834 § 4). 4. Wiara — obowiązek jej rozpowszechniania (kan. 836). 5. Czynności liturgiczne (kan. 837 §§ 1—2). 6. Władza w sprawach liturgicznych. (kan. 838 §§ 1—4): 1) Uprawnienia Stolicy Apostolskiej (kan. 838 § 2). 2) Uprawnienia Konferencji Biskupów (kan. 838 § 3). 3) Uprawnienia biskupa diecezjalnego (kan. 838 § 1, 4). 7. Pozaliturgiczne praktyki religijne (kan. 839 §§ 1—2). — Zakończenie.

Wstęp

Biskupi polscy zebrani na 244 Konferencji plenarnej — w jasnogórskim klasztorze, dnia 30 listopada 1990 r. — postanowili przygotować Kościół w Polsce do wejścia przez 2000 rok w trzecie tysiąclecie Kościoła. W tym samym dniu wystosowali oni list pasterski, w którym zapowiedzieli rozpoczęcie w naszym kraju wraz z adwentem 1990 r. Drugiej Wielkiej Nowenny. Według tego listu program II Wielkiej Nowenny opiera się na siedmiu sakramentach świętych. Każdy sakrament będzie treścią pracy w ciągu jednego roku. Jeden rok będzie też poświęcony Kościołowi, i jeden — Matce Najświętszej. — W tych okolicznościach słuszne się wydaje przedstawienie tu danych przydatnych słuchaczom rozpoczynającym studium kanoniczno-liturgicznego prawa o sakramentach świętych.

Tematem niniejszego opracowania są głównie kan. 834—839 Kodeksu Prawa Kanonicznego Jana Pawła II. Znajdują się one na początku księgi czwartej nowego Kodeksu, to jest zaraz po tytule tejże księgi czwartej — o posłudze uswięcenia, a przed tytułem pierwszej części tej samej księgi czwartej — o sakramentach świętych. Kanony 834—839 nie mają nad sobą specjalnego tytułu, który mówiłby, iż stanowią one wprowadzenie do wszystkich następnych kanonów tej księgi. W tytule opracowania mówimy o wprowadzeniu, bo kanony te znajdują się na początku księgi czwartej i zawierają ogólne normy dotyczące posługi uswięcenia.

Jednak wprowadzenie do prawa o sakramentach świętych to nie tylko przedstawienie kanonów 834—839, ponieważ prawo kościelne, także to o sakramentach świętych, należy wyjaśniać, jak tego domaga się Sobór Watykański II w Dekrecie o formacji kapłańskiej *Optatam totius*, nr 16, mając na uwadze „tajemnicę Kościoła w ujęciu konstytucji dogmatycznej o Kościele”. Jeśli tak jest, to przed przystąpieniem do zapoznania się z kanoniczno-liturgicznym prawem o sakramentach świętych, musimy najpierw szukać odpowiedzi na pytanie, co to jest Kościół?

I. — Pojęcie Kościoła¹

Sobór Watykański II (1963—1965) wyraźnie stwierdził, że chce „dokładniej wyjaśnić swoim wiernym i całemu światu naturę swoją (= Kościoła) i powszechne posłannictwo” (KK 1), ale nie podał teologicznej czy katechizmowej definicji Kościoła. — Naturę Kościoła Sobór wyjaśnia różnymi wyrażeniami biblijnymi (KK 6). I tak Kościół jest określony jako: owczarnia, której bramą — jedyną i konieczną — jest Chrystus (J 10,1—10): trzoda owiec, której pasterzem jest sam Chrystus (J 10,11): budowla i świątynia Boża, a kamieniem węgielnym tej świątyni jest Pan Jezus (Mt 21,42): rola uprawna czyli rola Boża (I kor. 3,9): górne Jeruzalem i matka nasza (Gal 4,26).

Kościół stanowi rzeczywistość tak złożoną, że nie da go się określić przy pomocy jednego pojęcia. Dlatego w teologii znane są różne określenia Kościoła. Do nich należą: Kościół jest społecznością doskonałą, Ciałem Mistycznym Jezusa Chrystusa, ludem Bożym, tajemnicą, wspólnotą, sakramentem. Przyjrzyjmy im się tutaj kolejno.

1. Kościół — społecznością doskonałą

Społecznością nazywamy zespół ludzi, którzy dążą do tego samego celu, przy pomocy tych samych środków, i pod kierunkiem tego samego zwierzchnika². — Społeczność jest doskonała, jeśli „posiada wszystkie środki do osiągnięcia celu sobie właściwego, sama nie jest środkiem do innego celu, i nie jest częścią innej

¹ H. de Lubac, *Katolicyzm. Społeczne aspekty dogmatu*, Kraków 1961; H. Bogacki — S. Moysa, red., *Kościół w świetle Soboru* (praca zbiorowa), Poznań 1968; B. Lambert, red., *Nowy obraz Kościoła po Soborze Watykańskim II* (praca zbiorowa), Warszawa 1968; A. Bardecki, *Kościół epoki dialogu*, Kraków 1966 — 1972; J. L. McKenzie, *Kościół Rzymsko-Katolicki*, Warszawa 1972; R. Sobański, *Kościół — prawo — zbawienie*, Katowice 1979; Cz. St. Barnik, *Kościół Jezusa Chrystusa*, Wrocław 1982; St. Nagy SCJ, *Chrystus w Kościele* (zarys eklezjologii fundamentalnej), Wrocław 1982; E. Ozorowski, bp., *Kościół* (zarys eklezjologii katolickiej), Wrocław 1984.

² I. Grabowski, *Prawo Kanoniczne*, wyd. 4, Warszawa 1948, s. 7.

społeczności. Te dwa składniki należą do istoty społeczności doskonałej: cel zupełny (*finis completus*) i środki wystarczające (*sufficientia mediorum*), to znaczy, gdy jest niezależna co do celu i środków”³.

Nie trudno zauważyć, że warunkom stawianym społeczności doskonałej, by mogła być uznana za taką, jak najzupełniej odpowiada Kościół. Należą bowiem do niego potencjalnie wszyscy ludzie przychodzący na ten świat, a w rzeczywistości — przyjmujący sakrament chrztu. Kościół jako taki ma własny cel, a jest nim chwała Boża i zbawienie ludzi. Głównymi i zarazem zupełnie wystarczającymi środkami, które umożliwiają osiągnięcie celu przez Kościół są sakramenty, pozostające w dyspozycji Kościoła. Wreszcie, elementem łączącym członków Kościoła jest przede wszystkim wspomniany już sakrament chrztu, ale też władza zwierzchnia Papieża i biskupów, wiara wszystkich członków Kościoła oraz spożywanie przez nich tego samego chleba przemienionego w Ciało Chrystusa — żeby wymienić tylko te najważniejsze⁴.

Kościół jako społeczność hierarchiczna już w średniowieczu, ale też jeszcze po Soborze Trydenckim (1545—1563) był przyrównywany do piramidy. U szczytu tej piramidy znajduje się sam Papież, pod nimi są biskupi, zaś pod biskupami — prezbiterzy, diakoni i zakonnicy. U samego dołu piramidy znajdują się chrześcijanie świeccy. — Przy takim wyobrażeniu Kościoła rola Papieża jest przeogromna, natomiast laikat jest prawie bez znaczenia (*tamquam laicorum genus bestiale*).

Kodeks prawa Kanonicznego z 1917 r. zna tylko jedno pojęcie Kościoła — mianowicie, iż jest to społeczność doskonała. To pojęcie było wówczas szeroko opracowywane w podręcznikach prawa publicznego⁵.

³ Dz. c., s. 9.

⁴ R. Bellarmin, card., *Disputationes de controversiis christianae fidei; Opera omnia*, t. 2, Parisiis 1870, p. 317: *Nostra autem sententia est Ecclesiam unam tantum esse, non duas, et illam unam et veram esse coetum hominum eiusdem christianae fidei professione, et eorundem sacramentorum communione colligatam, sub regimine legitimorum, ac praecipue unius Christi in terris Vicarii, Romani Pontificis*. Zob. I. Różycki, *Theologica definitio Ecclesiae proponitur*, Roczn. Teol. Kan. 11 (1964) z. 2, s. 101—108; Wł. Łydka, *Belarminowska definicja Kościoła i jej wpływ na późniejszą teologię katolicką*, Roczn. Teol. Kan. 13 (1966) z. 2, s. 57—74.

⁵ Może najbardziej znane i najczęściej używane w szkołach było dzieło: Al. Ottaviani, card., *Institutiones Iuris Publici Ecclesiastici*, Typis Polyglottis Vaticanis 1958 — 1960. Dwa tomy, stron 402 i 462, cztery wydania. Zob. też: M. Contea Coronata, *Institutiones Iuris Canonici, Introductio, Jus Publicum Ecclesiasticum*, ed. 4, Taurini — Romae 1960; S. Romani, *Elementa Iuris Ecclesiae Publici Fundamentalibus*, Romae 1943; Fr. M. Marchesi, *Summula Iuris Publici Ecclesiastici*, Neapoli 1948.

Od Soboru Watykańskiego II (1963—1965) ujmowanie Kościoła jako społeczności jest krytykowane, ponieważ „eklezjologia społeczności... jest ogromnie uboga — podobnie jak ubogie, bezbarwne i peryferyjne jest pojęcie społeczności odniesione do Kościoła. Nie dochodzi w niej do głosu fakt, że prawo kościelne wyrasta ze zgola innych przesłanek niż świeckie, a jako prawo wspólnoty wiary rządzi się własnymi mechanizmami”⁶.

Jednak Sobór Watykański II (KK 8: zob. też KK 14, 20), a także Kodeks Prawa Kanonicznego Jana Pawła II (kan. 204 § 2) nazywają Kościół społecznością, ale już nie doskonałą, tylko „hierarchicznie ukonstytuowaną i uporządkowaną na tym świecie jako społeczność”. Poza tym tak Sobór Watykański II jak nowy Kodeks Prawa Kanonicznego dla określenia Kościoła używają obok wyrazu *societas* także wyrazu *communio*. Pierwszego z tych określeń używa się „dla oznaczenia więzi społecznych w wymiarze naturalnym, a więc relacji między ludźmi czy między wspólnotami ludzkimi. Natomiast dla oznaczenia relacji między Bogiem i ludźmi oraz różnego rodzaju relacji wewnątrz Kościoła stosuje się nazwę *communio*”⁷.

2. Kościół — Mistycznym Ciałem Jezusa Chrystusa

Pap. Pius XII (1939—1958) wiedział, że Kościół jest społecznością, ale też, iż nie składa się on wyłącznie z czynników społecznych i nie opiera się jedynie na czynnikach prawnych, dlatego nazywa Kościół Mistycznym Ciałem Jezusa Chrystusa i poświęca uzasadnieniu tego encyklikę *Mystici Corporis Christi*⁸.

W encyklice tej Pap. Pius XII uzasadnia, że:

1. Kościół jest Ciałem,
2. Kościół jest Ciałem Jezusa Chrystusa,
3. Kościół jest Mistycznym Ciałem Jezusa Chrystusa.

Ad 1. Św. Paweł Apostoł uczy, że Chrystus jest „Głową Ciała Kościoła” (Kol. 1, 18), a także, iż „wszyscy razem tworzymy jedno ciało w Chrystusie” (Rz 12,5). — Nazwanie Kościoła ciałem jest odpowiednie, bo ciało jest dostrzegalne, widzialne, konkretne. Podobnie jest z Kościołem, który obok jego życia wewnętrznego, prowadzi życie widzialne, w sposób widzialny oddaje kult Bogu,

⁶ R. Sobański, *Eklezjologia nowego Kodeksu Prawa Kanonicznego*, Prawo Kanoniczne 28 (1985) nr 1—2, s. 25.

⁷ R. Sobański, art. c., s. 19. Zob. też: V. Warnach, *Kościół jako społeczność*, w: Nowy Obraz Kościoła po Soborze Watykańskim II, praca zbiorowa pod redakcją O. Bernarda Lamberta, Warszawa 1968, s. 38—45; R. Sobański, *Spółeczność doskonała w Magisterium*, w: *Kościół jako podmiot prawa*, Warszawa 1983, s. 36—39.

⁸ Pius XII, Encyklika o Mistycznym Ciele Jezusa Chrystusa *Mystici Corporis Christi*, z 29 czerwca 1933 r., Kielce (s. d.)

sprawuje sakramenty, ma strukturę prawną, hierarchiczną. Nadto, podobnie jak ciało, stanowi pewną całość, jest jedno, niepodzielne bez szkody dla jego członków, tak Kościół jest jeden ze względu na Ducha Świętego, który go jednoczy, i ze względu na jedną wiarę, liturgię, sakramenty, władzę. Wreszcie, jak w ciele mamy różne członki i każdy z nich spełnia czynności właściwe sobie, ale wszystkie czynności są tak związane celowo, że ich działanie wychodzi na dobro całego organizmu, tak w Kościele wiele jest członków (por. Rz. 12,4—5), ale ich działanie stanowi całość i służy dobru całości. Dlatego, że Kościół jest taki to każdy chrześcijanin znajduje w nim pole do działania w miarę swoich sił i nikt nie jest skazany na bierność, na służenie innym jako przedmiot ich działania. Duch Święty jest w całym Kościele i w każdym członku Kościoła. Z tego względu każdy ochrzczony może być narzędziem działania Ducha Świętego⁹.

Ad 2. Kościół nazywamy Ciałem Jezusa Chrystusa, ponieważ Chrystus jest Założycielem Kościoła, Jego Głową i Zbawicielem.

Że Chrystus Pan założył Kościół jest pewne tak z Pisma świętego (np. Mt 26,18—19), jak ze stałej Tradycji. Nie inne też jest ustawiczne nauczanie magisterium Kościoła. — Pismo święte nazywa też Chrystusa Głową Kościoła. W liście św. Pawła do Efezjan czytamy: „Jego samego ustanowił nade wszystko głową dla Kościoła, który jest Jego Ciałem” (1,22: zob. także: Ef 4 15: 5 23; Kol. 1 18). P. Bóg ustanowił Chrystusa Głową Kościoła, ponieważ tylko Chrystus jest jedynym Synem Bożym, pierworodnym wszelkiego stworzenia (Kol 1 18), jedynym Pośrednikiem między Bogiem a ludźmi (1 Tm 2 5). Z tych racji miejsce Chrystusa w Kościele jest szczególne, właśnie jak głowy w ciele. — Ale Kościół jest Ciałem Jezusa Chrystusa i dlatego, że on „Głową Kościoła: On — Zbawcą Ciała” (Ef 5 23), „nabył Kościół własną Krwią” (Dz 20 28). Jest też Zbawicielem każdego człowieka, bo ochrzczony o tyle może się zbawić, o ile skorzysta z łaski wypływającej z paschalnego misterium Męki, Śmierci i Zmartwychwstania Chrystusa¹⁰.

Ad 3. Ciało Chrystusa, jakim jest Kościół, nazywamy mistycznym ciałem.

Określenie mistyczne ciało Chrystusa jest używane dla przeciwstawienia fizycznemu (czyli naturalnemu) ciału Chrystusa, narodzonemu na początku naszej ery z Najświętszej Maryji Panny, które obecnie przebywa uwielbione w niebie, a także pod postaciami chleba i wina w Eucharystii. W organizmie fizycznym. wszystkie członki, organy, komórki istnieją dla całości i nie mają samoistnego celu. — W Kościele poszczególne członki Ciała Chry-

⁹ Dz. c., n. 17—27, s. 3—12.

¹⁰ Dz. c., n. 28—62, s. 12, 30.

stusowego są osobami i dążą do własnego celu, szczęścia, jakkolwiek osiągają to przy pomocy innych członków Kościoła czyli innych osób. — Po wtóre, mistyczne ciało Chrystusa przeciwstawiamy wszelkiemu ciału moralnemu, czyli związkowi osób opartemu na zewnętrznej więzi, np. na wspólnym celu, który stawia sobie pewna grupa. W ciele moralnym — wspólny cel wszystkich członków, wspólne środki, jedna władza — są zasadami jedności. — Kościół jest podobny takim ciałom moralnym, bo ma wspólny cel dla wszystkich członków (jest nim chwała Boża) i wspólne środki oraz jedną władzę. Jednak Kościół jest nie tylko ciałem moralnym, opartym na zewnętrznej jedności. Kościół bowiem ma wewnętrzną rację jedności. Jest nią tak stworzona łaska uświęcająca jak niestworzony Duch Święty, który ożywia Kościół jako całość i mieszka też w każdym członku z osobna, co łączy poszczególne członki ze sobą. I właśnie Duch Święty stanowi silniejszą więź Kościoła niż ta więź, jaka zachodzi w ciele fizycznym czy moralnym¹¹.

3. Kościół — Ludem Bożym

Określenie Kościoła Mistycznym Ciałem Jezusa Chrystusa poddał krytyce M. D. Koster opowiadając się za Kościołem Ludem Bożym¹². — L. Cerfaux wykazał, że już dla św. Pawła Kościół jest przede wszystkim Ludem Bożym. Apostoł porównuje Kościół do ciała tylko dla wykazania jedności wszystkich wiernych w Chrystusie¹³.

Sobór Watykański II przyjął ideę Kościoła — Ludu Bożego i poświęcił jej rozdział II konstytucji dogmatycznej o Kościele *Lumen gentium*, po rozdziale wstępnym omawiającym samą tajemnicę Kościoła, a przed rozdziałami poświęconymi hierarchii i katolikom świeckim. Według Soboru Pan Bóg chce uświęcać i zbawiać ludzi nie pojedynczo, z wykluczeniem wszelkiej wzajemnej między nimi więzi, lecz we wspólnocie, czyniąc sobie z nich lud, z którym zawiera przymierze, i w którego dziejach stopniowo objawia odwieczne zamiary swej woli. W Starym Testamencie Ludem Bożym był naród wybrany. Nowe przymierze zawarł z Bogiem sam Chrystus Pan swoją krwią wylaną na krzyżu (1 Kor 11,25). Ten nowy Lud Boży, choć obecnie wydaje się „małą trzódką”, jest pełnym mocy załączkiem jedności, nadziei i zbawienia całej ludzkości. Dla wszystkich razem i dla każdego z osobna jest widzialnym znakiem jedności (KK 9).

¹¹ Dz. c., n. 67—71, s. 30—34. Zob. też: L. Bouyer, *Kościół Boży. Mistyczne Ciało Chrystusa i Świątynia Ducha Bożego*, Warszawa 1977.

¹² *Ekklesiologie im Werden*, Paderborn 1940.

¹³ *La Théologie de l'Eglise suivant saint Paul*, Paris 1942.

Cały Lud Boży uczestniczy w kapłaństwie Chrystusowym. Wier-
nym świeckim przysługuje tzw. kapłaństwo powszechne, zaś ka-
płanom przyjmującym święcenia kapłańskie — kapłaństwo urzę-
dowe czyli hierarchiczne. Te dwa rodzaje kapłaństwa różnią się
między sobą istotnie, ale są sobie przyporządkowane. Tylko ka-
płani urzędowi składają w imieniu Chrystusa (in persona Christi)
Ofiarę Eucharystyczną. Natomiast wierni świeccy na mocy swo-
jego kapłaństwa współdziałają w ofiarowaniu Eucharystii (KK 10).

Do nowego Ludu Bożego czyli Kościoła powołani są wszyscy
ludzie, bowiem P. Bóg posłał Syna swego, aby gromadził w jedno
rozproszone dzieci swe, był Nauczycielem, Królem i Kapłanem
wszystkich, Głową nowego i powszechnego Ludu Synów Bożych
(KK 13), jedynym Pośrednikiem i drogą zbawienia. Z powyższego
wynika, że Lud Boży jako Kościół pielgrzymujący jest konieczny
do zbawienia dla wszystkich (KK 14).

Kościół stanowi realizację historii zbawienia całej ludzkości.
Etap tej historii został przygotowany dziejami Izraela. Obecnie
żyjemy w ostatnim etapie tej historii, prowadzącym wprost do
rzeczywistości eschatologicznej¹⁴.

4. Kościół — Tajemnicą

Pap. Paweł VI (1963—1978) dnia 29 września 1963 r. w prze-
mówieniu rozpoczynającym drugą sesję Soboru Watykańskiego II
opowiedział się za samookreśleniem się Kościoła. Przy tej okazji
stwierdził, że Kościół jest tajemnicą (mysterium) to jest rzeczy-
wistością ukrytą, całkowicie przenikniętą obecnością Bożą¹⁵.

Myśl Pap. Pawła VI na temat określenia Kościoła podjął Sobór
Watykański II, który pierwszy rozdział konstytucji dogmatycznej
o Kościele *Lumen gentium* zatytułował O tajemnicy Kościoła
(*De mysterio Ecclesiae*), a nie o Kościele jako społeczności i nie
o Kościele jako Mistycznym Ciele Jezusa Chrystusa, jakkolwiek
takie pojęcie Kościoła znała znaczna część uczestników Soboru.

Pap. Paweł VI i Sobór Watykański II używają wyrażenia tajem-
nica nie dla wskazania, że chodzi o jakąś niepoznawalną, tajemną,
ukrytą naukę¹⁶, ale w tym znaczeniu, w jakim wyraz ten jest

¹⁴ A. Zuberbier, *Teologia dzisiaj*. Katowice 1975, s. 249. Zob. też:
A. Luneau — M. Bobichon, *Kościół Ludem Bożym, — Od
Owczarni do Ludu Przymierza*, przeł. H. Zawadzka, Warszawa 1980.
— H. Bogacki, *Misterium Kościoła Pielgrzymującego*, w: *Kościół w
świetle Soboru*, praca zbiorowa, Poznań ok. 1968, s. 54—67. — J. Ku-
dasiewicz, *Lud Boży*, *Ateneum Kapłańskie* 57 (1965) z. 5—6 s. 276—
—289.

¹⁵ AAS 55 (1963) 848.

¹⁶ V. Warnach, *Kościół jako tajemnica*, w: *Nowy Obraz Kościoła
po Soborze Watykańskim II*, praca zbiorowa pod redakcją O. Bernar-
da Lamberta, Warszawa 1968, s. 28.

używany w pierwotnym Kościele. Św. Paweł Apostoł tajemnicą nazywa Kościół (Ef 3,8—11: 5,32) i Boży plan zbawienia, który utożsamia z Chrystusem (Kol. 2,2: Ef 3,3). — Orygenes (ok. 185—254), prezbiter aleksandryjski, uważa misterion za coś podpadającego pod zmysły, co jednak zawiera w sobie rzeczywistość Bożą pozostającą w pewnym związku z Bożym planem zbawienia. W tym pojęciu misterion zawierają się dwa elementy: rzecz widzialna i rzeczywistość Boża. Te dwa elementy mają się do siebie tak, jak obraz i rzecz przez obraz przedstawiana¹⁷. Zastosowując to pojęcie misterion do Chrystusa Pana, Orygenes pisze, że co innego się w nim widziało, a co innego rozumiało. Widziało się ciało i wierzyło, że jest w nim Bóg¹⁸. — Pap. Paweł VI w encyklice *Ecclesiam suam* z 16 sierpnia 1964 r. powie dokładniej, a mianowicie, że Chrystus Pan jest obecny tak w poszczególnych wiernych jak w całości Mistycznego Ciała Jezusa Chrystusa¹⁹.

Takie pojęcie tajemnicy miał na uwadze Sobór Watykański II przedstawiając naukę o Kościele. Z nauki tej wybierzemy tylko dwa punkty. Jeden dotyczy historycznego faktu założenia Kościoła, drugi — jego natury.

Powstanie Kościoła Sobór wywodzi z mądrej i dobrowolnej decyzji Ojca, który stworzył cały świat i postanowił wynieść ludzi do uczestnictwa w życiu Bożym, przez zgromadzenie w Kościele wszystkich sprawiedliwych od Adama i Abla aż po ostatnich z wybranych (KK 2). Gromadzenie ludzkości dokonuje Ojciec Niebieski przez swego Syna, zsyłając Go na ziemię. Chrystus zapoczątkował Królestwo Boże na ziemi i odkupił ludzi, gdy został wywyższony ponad ziemię (J 12,13) na Krzyżu (KK 3). Po dopełnieniu dzieła zleconego Synowi przez Ojca, zesłany został Duch Święty, aby ustawicznie uświęcał Kościół i aby w ten sposób wierzący mieli dostęp do Ojca (KK 4). Otdąd Kościół jest należycie wyposażony do głoszenia Królestwa Bożego wśród wszystkich narodów (KK 5). — Sobór Watykański II nie łączy ustanowienia Kościoła z jakimś słowem Chrystusa lub jakąś Jego czynnością, bo w powstaniu Kościoła miała udział cała Trójca Święta.

Kościół ustanowiony przez Chrystusa jest hierarchiczną społecznością, a zarazem Mistycznym Ciałem Jezusa Chrystusa, widzialnym zrzeszeniem ludzi i wspólnotą duchową, Kościołem ziemskim i Kościołem bogatym w dary niebieskie. Te właściwości nie stanowią dwóch odrębnych rzeczy. Jest nawet przeciwnie, bo pierwiastek ludzki i boski, widzialny i niewidzialny w Kościele tworzą jedną rzeczywistość, a społeczny organizm Kościoła służy

¹⁷ S. Moysa, *Misterium a sakrament*, w: *Sakramenty Kościoła Posoborowego*, Kraków 1970, s. 23.

¹⁸ *In Romanos Commentarii*, IV, 2: *Patrologia Graeca* t. XIV, col. 968.

¹⁹ AAS 56 (1964) 623.

ożywiającemu go Duchowi Chrystusowemu (por. Ef 4,16), jak przybrana natura ludzka służy Słowu Bożemu (KK 8)²⁰.

Właśnie na tej złożoności z dwóch elementów, to jest Ducha Świętego i organizmu społecznego, polega tajemnica Kościoła. Przez Kościół dochodzimy do tajemnicy Boga, zaś „tajemnica Boga, w którą wierzą chrześcijanie, to tajemnica Boga zbawiającego. I wszystko co wiąże się z naszym zbawieniem i przyczynia się do niego, należy do tej tajemnicy Bożej, także jego zbawcze działanie przez Ducha. Z tej perspektywy można „rozumieć” tajemnicę Kościoła”²¹.

5. Kościół — Sakramentem

Sobór Watykański II nazwał Kościół sakramentem w Konstytucji o liturgii świętej *Sacrosanctum concilium*, według której z boku umierającego na Krzyżu Chrystusa zrodził się przedziwny sakrament całego Kościoła (KL 5). W celu wskazania na słuszność tego twierdzenia Sobór powołuje się na autorytet św. Augustyna i na tekst liturgiczny. Św. Augustyn zna pojęcie sakramentu. Jest to zbawcza rzeczywistość działania Bożego ukryta, ale i ujawniona w znaku dostępnym człowiekowi²². — Tekst liturgiczny o który chodzi, to modlitwa po drugim czytaniu w Wielką Sobotę, ale przed reformą Wielkiego Tygodnia. Kościół modlił się w niej, by Pan Bóg łaskawie spojrział na przedziwny sakrament całego Kościoła (*totius Ecclesiae tuae mirabile sacramentum*)²³. — Jeśli Kościół tak modlił się, to Sobór może tak uczyć.

W tej samej Konstytucji o liturgii świętej Sobór powtórzył, iż Kościół jest sakramentem jedności, gdy określał czynności liturgiczne (KL 26)²⁴.

W Konstytucji dogmatycznej o Kościele *Lumen gentium*, i to w pierwszych jej zdaniach, Sobór Watykański II jakby odpowiadał na pytanie, co to jest sakrament Kościoła? Uczy bowiem, że „Kościół jest w Chrystusie niejako sakramentem czyli znakiem i narzędziem wewnętrznego zjednoczenia z Bogiem i jedności całego rodzaju ludzkiego” (KK 1). Temu określeniu Kościoła jako sakramentu przyjrzyjmy się tutaj nieco dokładniej.

²⁰ Na temat relacji między Kościołem a Wcieleniem. zob.: H. Bogacki, *Przedziwny Sakrament Kościoła*, w: *Sakramenty Kościoła* P. Soborowego, praca zbiorowa, Kraków 1970, s. 59—63; R. Sobański, *Model Kościoła — Tajemnicy jako podstawa teorii prawa kościelnego*, *Prawo Kanoniczne* 21 (1978) nr 1—2, s. 48—49.

²¹ R. Sobański, *Kościół — Prawo — Zbawienie*, Katowice 1979, s. 69.

²² *Enarr. in Ps.* 138, 2: *Corpus Christianorum*, XI, Tunboliti 1956, p. 1991.

²³ *Missale Romanum*, Turonibus 1926, p. 246.

²⁴ Do tekstu tego wrócimy przy omawianiu kan. 837.

Najpierw zauważmy, że Kościół jest znakiem. Jednak znakiem jest tylko widzialne zrzeszenie, społeczny organizm Kościoła, hierarchiczna społeczność, Kościół ziemski (KK 8). Ta strona Kościoła jest znakiem.

Znak jest znakiem czegoś. Kościół jest znakiem wewnętrznego zjednoczenia z Bogiem. W jedności z Bogiem jest tak Kościół powszechny jak Kościoły partykularne, bo są one pod bezpośrednim wpływem Ducha Chrystusowego. — Całe posłannictwo Kościoła zmierza do zbawienia ludzi, którzy osiągają to zbawienie dzięki wierze w Chrystusa i Jego łasce (DA 6). Dlatego możemy też mówić, iż Kościół jest znakiem zbawienia czy łaski. Zresztą Sobór Watykański II wyraźnie uczy, że Kościół jest sakramentem zbawienia (KK 59: DM 1: DK 45). A mówimy też, że Kościół jest sakramentem łaski, ponieważ nie ma zbawienia bez łaski. Sakrament Kościoła czyni zbawienie dostępnym, a łaskę jakby widzialną²⁵.

Jaśniej, a przez to i bardziej zrozumiale pisze Yves Congar: „W takim sensie, w jakim Kościół się zwie „sakramentem zbawienia”, całe jego życie, a nie tylko sprawowanie (siedmiu) sakramentów dosłownie wziętych, stanowi część tego sakramentu: słowo i wyraźne nauczanie: wyznanie wiary w kulcie, zwłaszcza w jego formach doksolologicznych, pokuta, zjednoczenie z krzyżem Jezusa: modlitwa, wstawiennictwo, świadectwo życia zakonnego, świadectwo rodzin i wspólnot, misje i ich dzieła. A ponad tym, co można nazwać przejawami sakralnej działalności Kościoła, są jeszcze przejawy działalności świadczące o jego miłości i z niej wynikające lub też przejawy jego posługi (diakonii), które tak bardzo często spełnia się w ramach świeckich struktur tego świata lub raczej w koniecznych warunkach życia ludzkiego, wszędzie i na różne sposoby, w jakich wyraża się miłość, którą Bóg obejmuje wszystkich ludzi, w imię Jezusa Chrystusa i ze względu na Jego przyszłe królestwo. Jest to ogromne miejsce pracy, gdzie przejawiają się wysiłki sióstr zakonnych, niosących opiekę i pomoc, wysiłki nauczania robotników imigrantów, wysiłki kapłanów pracujących fizycznie z robotnikami, wysiłki ... tych wszystkich, którzy walczą o godność i wyzwolenie ludzi; wszędzie tam, gdzie okazuje się znak miłości Bożej dla ludzi w Jezusie Chrystusie, nie w liturgicznych formach kultu naszych kościołów, chociaż są one tak bardzo autentyczne, ale tam, gdzie ludzie są skazani na ucisk, wyzysk, pogardę, brak miłości, niesprawiedliwe dyskryminacje”²⁶. — Ostatecznie więc sakramentem jest Lud Boży „w ca-

²⁵ E. Schillebeeckx, *Chrystus — Sakrament spotkania z Bogiem*, tłum. A. Zuberbier, Kraków 1966, s. 73, 74.

²⁶ *Kościół jako sakrament zbawienia*, przełożył T. Mazuś, Warszawa 1980, s. 82—83.

łym swoim życiu, w całej swojej historii przeżywanej w nurcie historii świata”²⁷.

Dla kogo Kościół jest znakiem? Kościół nie ma istnienia samostanowionego, bo nie jest osobą. Istnieje nie dla siebie, ale dla Boga i dla ludzi, a nawet dla wszystkich ludzi, dla całego rodzaju ludzkiego. Sobór Watykański II uczy, że Kościół jest „znakiem zbawienia w świecie” (KDK 43). I „przyczynia się do zbawienia całego świata” (DA 16). — Istniejąc dla wszystkich ludzi, a więc i wszystkich krajów, „Kościół wchodzi w ludzkie dzieje, wykraczając równocześnie poza czasy i granice ludów” (KK 9). Sobór stwierdza to, gdy podaje, że „wszyscy ludzie są powołani do zjednoczenia z Chrystusem” (KK 3) i że do „nowego Ludu Bożego powołani są wszyscy ludzie” (KK 13).

Ponieważ sakrament Kościoła jest dla wszystkich ludzi z wszystkich krajów i wszystkich czasów, dlatego Sobór Watykański II nazywa Kościół „powszechnym sakramentem zbawienia” (KK 48), ukazującym i zarazem realizującym tajemnicę miłości Boga do człowieka (KDK 45).

Kościół jest nie tylko znakiem, ale także narzędziem, przez które jedyny pośrednik Boga, Jezus Chrystus udziela wszystkim ludziom łaski wysłużonej paschalnym misterium swojej błogosławionej Męki, Zmartwychwstania i chwalebego wniebowstąpienia (KL 5).

Widzialną działalnością Kościoła dokonywaną przez kapłanów i wiernych świeckich „Pan dopełnia dzieła odkupienia, którego podwaliny założył jako historyczny Mesjasz. Kościół jest na ziemi widzialną obecnością tego dopełniającego działania Chrystusa, którego dokonuje On w swym uwielbionym Ciele i w Duchu Świętym”²⁸. — Innymi słowy, czego w widzialnym Kościele dokonuje hierarchia na mocy charakteru kapłaństwa, zaś wierni świeccy na mocy charakteru z chrztu i bierzmowania, tego dokonuje Duch Chrystusowy tak w widzialnej działalności jak w sercach ludzkich.

Zatem Kościół jako znak i narzędzie nie tylko oznacza zbawienie i łaskę, ale je sprawia, czyli jest instytucją zbawczą, która rzeczywiście zbawia. Dlatego też zupełnie słusznie nazywamy Kościół sakramentem.

Nie znaczy to, że Kościół jest ósmym sakramentem, w stosunku do siedmiu znanych nam z katechizmu. — Kościół i każdy z sakramentów pochodzą od Chrystusa, Jego tajemnicy paschalnej (KL 5).

²⁷ Y. Congar, dz. c., s. 103. L. Boff, *Sakramenty Kościoła*, przełożył z języka niemieckiego J. Doktor, Warszawa 1981. Autor uważa, że sakramentem jest łańcuch górski, aluminiowy kubek na wodę, niedopałek papierosa. Zob. s. 5, 13, 19.

²⁸ E. Schillebeeckx, dz. c., s. 74.

Kościół i sakramenty uświęcają prawie wszystkie wydarzenia z życia człowieka (KL 61). W ten sposób wierni łączą się w sposób rzeczywisty choć tajemniczy z umęczonym i zmartwychwstałym Chrystusem (KK 7).

Sakramenty nie tylko wiążą ludzi z Kościołem, ale i między sobą (KK 11). Sprawia to szczególnie Eucharystia (KK 7). Każdy sakrament ma inną funkcję w Kościele, ale wszystkie służą jego jedności (KK 14).

6. Kościół — Wspólnota

Wyraz *wspólnota*, łac. *communicatio*, gr. *koinonia* (od *koinos* — wspólny, *koinoo* — wprowadzić do wspólnoty), znaczy tyle, co posiadanie czegoś z innymi, dzielić z kim, uczestniczyć w czymś (gr. *meteho* — mieć z). Przy użyciu terminów *koinonia* i *meteho*, wyraża się wspólnotę przy ołtarzu lub udział w tym samym Ciele i Krwi Chrystusa²⁹.

Pierwsi chrześcijanie zwykle stanowili mniejszość w środowisku żydowskim lub pogańskim i nie zawsze byli przez nich dobrze widziani. Z tego względu chętnie przebywali wśród współwyznawców, z którymi łączyły ich wspólne przyjęcie chrztu, zbieranie się na Łamanie Chleba, a także współudział w Wieczerzy Pańskiej — słowem — *communio sacramentorum*³⁰. Do przebywania wśród swoich skłaniała też pierwszych chrześcijan wzajemna miłość, co zresztą było ich cechą charakterystyczną. A była to miłość taka, że umieli oni oddać życie jeden za drugiego. Nie trudno też im było dzielić się ze współbraćmi swoimi dobrami. W *Dziejach Apostolskich* zanotowano: „Jeden duch i jedno serce ożywiały wszystkich wierzących. Żaden nie nazywał swoim tego co posiada, ale wszystko mieli wspólne” (4, 32).

Z biegiem czasu Kościół wzrastał liczebnie i umacniał się organizacyjnie, ale stawał się instytucją zhierarchizowaną o silnej władzy centralnej. W średniowieczu, a także w czasach nowożytnych stosunki między Kościołem a państwem układały się raz lepiej raz gorzej, ale Kościół widział siebie jako społeczność, i tak też był widziany przez innych. Sobór Trydencki (1545—1563) wzmacnił jeszcze pozycję władzy centralnej Kościoła i podkreślił różnicę między duchownymi a wiernymi świeckimi. Doszło do tego, że w wykazie analityczno-alfabetycznym Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1917 r. wyraz *communio* służy tylko do określenia eucharystycznej Komunii (*Communio eucharistica*).

²⁹ *Wspólnota*, w: X. Leon — Dufour, *Słownik Nowego Testamentu*, Poznań 1961, s. 673.

³⁰ R. Sobański, *W sprawie zasady formalnej prawa kościelnego*, *Prawo kanoniczne* 30 (1987) nr 1—2, s. 8.

Dopiero Sobór Watykański II używał dość często pojęcia *communio*³¹ i uznał to pojęcie za tak ważne w nauce o Kościele, że sam je określił. Według Soboru „Wspólnota (*communio*) jest pojęciem, które w Kościele starożytnym (podobnie jak jeszcze dziś, zwłaszcza na Wschodzie), cieszy się wielkim poważaniem. Nie oznacza ono jakiegoś nieokreślonego uczucia, lecz organiczną rzeczywistość, która wymaga formy prawnej, a równocześnie ożywiona jest duchem miłości” (KK, wstępna nota wyjaśniająca, 2)³².

Kościół jest wspólnotą, to jest związkiem osób. Członkowie tej wspólnoty charakteryzują się posiadaniem przez nich wiary, nadziei i miłości oraz powołaniem ich do tej samej świętości i do zbawienia. Ponieważ wszystkie te wartości, to jest wiara, nadzieja, miłość, świętość i zbawienie, pochodzą od Chrystusa, wspólnota ochrzczonych jest nie tylko wspólnotą ludzi między sobą, ale także wspólnotą chrześcijan z Bogiem³³. Sobór Watykański II uczy: „Ze „dopuszczeni jesteśmy do tajemnic życia Jego, z Nim współukrzyżowani, wspólnie z Nim umarli i wspólnie z martwych wskrzeszeni, aż wspólnie z Nim panować będziemy” (KK 7).

Chrystus Pan jest drugą Osobą Trójcy Przenajświętszej. Przez Niego wchodzimy we wspólnotę z pozostałymi dwoma Osobami Trójcy Świętej, to jest z Ojcem i Duchem Świętym. Kościół jest „ludem świętym zjednoczonym jednością Ojca i Syna i Ducha Świętego” (KK 4).

Duch Święty jest dawany wszystkim, działa we wszystkich i przez wszystkich. Dlatego Kościół buduje się nie tylko dzięki wspólnotnie wiernych z Bogiem (wspólnota wertykalna), ale też dzięki wspólnotnie wiernych między sobą (wspólnota horyzontalna)³⁴.

³¹ Według X. Ochoa, *Index verborum cum documentis Concilli Vaticani Secundi*, Roma 1967, p. 90—91 wyraz *communio* występuje 111 razy. W nowym Kodeksie wyraz *communio* jest użyty 37 razy. Zob. X. Ochoa, *Index verborum ac locutionum Codicis iuris canonici*, ed 2, Libreria Editrice Lateranense, Citta' del Vaticano (1984) p I. 88, 89.

³² Obecnie wysuwa się postulat, by pojęcie *communio* przyjęto jako formalną zasadę prawa kanonicznego. Na ten temat pisze: R. Sobotański, *W sprawie zasady formalnej prawa kościelnego*, *Prawo Kanoniczne* 30 (1987) nr 1—2, s. 24: „Wyznaczona przez to pojęcie orientacja kanonistyczna doznała magistralnego poparcia w przemówieniu Pawła VI wygłoszonym 17.09.1973 do uczestników II Międzynarodowego Kongresu Prawa Kanonicznego. Osnową przemówienia była *communio*, przedstawiona przez papieża jako cel i normatywne kryterium ustawodawstwa kościelnego. Dodajmy, że również konstytucja *Sacrae disciplinae Leges* wśród „elementów, które wyrażają prawdziwą i własną naturę Kościoła” i winny być uwzględnione w nowym Kodeksie, wlicza „doktrynę, która ukazuje Kościół jako wspólnotę”.

³³ Zuberbier, *Teologia dzisiaj*, Katowice 1975, s. 271.

³⁴ Y. Congar, dz. c., s. 92.

Stosunki między poszczególnymi członkami wspólnoty Kościoła czyli między ochrzczoneymi, winny być braterskie (KK 32: KK 37). Podstawą zaś tego braterstwa wiernych jest ich braterstwo w stosunku do Chrystusa, który jest bratem wszystkich ludzi (KK 32).

Również stosunki między wiernymi świeckimi a duchownymi mają być braterskie. I to nawet w tym, co dotyczy funkcji kapłańskich tych ostatnich. Wierni świeccy mają prawo „przedstawić pasterzom swoje potrzeby i życzenia z taką swobodą i ufnością, jaka przystoi synom Bożym i braciom w Chrystusie” (KK 37). Sobór Watykański II (KK 32) powołuje się w tym miejscu na przykład św. Augustyna, który pisze o swoim stosunku do własnych wiernych: „ilekroć mnie przeraża to, czym jestem dla was, pociechę daje mi to, czym jestem z wami. Dla was bowiem jestem biskupem, wraz z wami jestem chrześcijaninem. Pierwsze to imię urzędu, drugie — łaski: tamto niesie ze sobą niebezpieczeństwo, to — zbawienie”³⁵.

Kościół „ustanowiony przez Chrystusa dla wspólnoty życia, miłości i prawdy, używany jest również przez Niego za narzędzie zbawienia wszystkich i posłany do całego świata” (KK 9).

Czy wspólnotę Kościoła można opuścić? Pytanie wydaje się absurdalne, bo kto zechce porzucić tę wspólnotę, skoro ona zbawia człowieka. A jednak zdarzają się schizmy, herezje, apostazje, a za naszych dni po prostu prośby, by wiernego wykreślić z księgi ochrzczoneych. Owszem, fakty takie mają miejsce. Ale też jest zupełnie pewne, iż kto przyjmie chrzest jeden raz, ten pozostaje ochrzczoney zawsze (kan. 845 § 1). Jego stan jest nieutralny, bez względu na to, czy korzysta on z praw i spełnia obowiązki chrześcijanina. Tego stanu nie traci nawet wierny ekskomunikowany³⁶.

II. 1. Pojęcie liturgii (kan. 834 §1)

Nie chodzi tu o podanie definicji liturgii — *per genus proprium et differentiam specificam* — ale o krótką odpowiedź na pytanie, co to jest liturgia?

³⁵ *Sermo* 340, 1: PL 38, 1483.

³⁶ J. Syryjczyk, *Kara ekskomuniki a pełna wspólnota Kościoła według Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 r.*: Prawo Kanoniczne 23 (1990) nr 3—4, s. 173—196. —

Pod koniec XIX i w XX wieku komunizm proponował człowiekowi wejście we wspólnotę z innymi ludźmi, ale w miejsce bezgranicznego oddania Bogu i miłości Boga nade wszystko, wprowadził podobne oddanie wspólnotcie. Jednak komunizm niósł ze sobą ateizm, materializm, teorię rewolucji oraz totalitarną władzę i przemoc we wspólnotcie. Dlatego komunizm stał się parodią tej wspólnoty, jaką proponuje chrześcijaństwo.: J. Tischner, *Chrześcijaństwo w postkomunistycznej pustce*, Tygodnik Powszechny z 7 kwietnia 1991 r., s. 1 i 2.

Kodeks Prawa Kanonicznego z 1917 r. osobno przedstawiał kanony o kulcie Bożym (księga III, część III, kan. 1255—1321), czyli o chwale należnej Bogu przebywającemu w niebie, i osobno o sakramentach (księga III, część I, kan. 731—1153) jako głównych środkach uświęcenia i zbawienia. Pod pojęciem liturgii rozumiano wówczas sam kult należny ze strony człowieka i oddawany przezeń Bogu. — Przy takim pojmowaniu kultu jako całej liturgii, z wykluczeniem z niej sakramentów, najważniejszym stawał się człowiek, którego szczęściu służy nawet P. Bóg, bo ulegając kultowi ze strony człowieka, obdarowuje go łaskami na ziemi a chwałą w niebie.

Nowe pojęcie liturgii podał Pap. Pius XII (1939—1958) w Encyklice *Mediator Dei* z 20 listopada 1947 r. Według Pap. Piusa XII „liturgia święta stanowi kult publiczny, który Zbawiciel nasz, Głowa Kościoła, oddaje Ojcu Niebieskiemu i który społeczność wiernych oddaje swojemu Zbawicielowi, a przezeń Ojcu Przedwiecznemu. Krótko mówiąc, liturgia obejmuje całkowity kult publiczny Ciała Mistycznego Jezusa Chrystusa, a więc Jego Głowy i członków... W ten sposób... kapłaństwo Chrystusa trwa niewzruszone przez wieki, gdyż liturgia nie jest niczym innym jak tylko wykonywaniem czynności kapłańskiej. Kościół, podobnie jak i Jego Głowa, nie odstępuje nigdy swoich synów, pomaga im i zachęca do świętości”³⁷. — Czynności kapłańskie, o których czytamy w Encyklice *Mediator Dei*, to są czynności Chrystusa — Głowy Kościoła. Są one kultem, jaki Chrystus składa swojemu Ojcu, ale stanowią też uświęcenie człowieka.

Sobór Watykański II (1963—1965) w konstytucji liturgicznej *Sacrosanctum concilium* (nr 7) uznał za swoje stwierdzenie encykliki *Mediator Dei*, że liturgię stanowi kult oddawany Ojcu Niebieskiemu przez Głowę oraz inne członki Ciała Mistycznego, ale oddanie czci Bogu i uświęcenie człowieka wyraźniej łączy z wykonywaniem kapłańskiej funkcji Chrystusa. Nadto wskazuje na znaczenie w liturgii znaków widzialnych, które sprawiają to, co oznaczają³⁸. Takimi znakami są sakramenty stanowiące ośrodek całego życia liturgicznego. A najważniejsze miejsce wśród sakramentów zajmuje Eucharystia (KL 6).

Po Soborze Watykańskim II określenie liturgii znalazło się w § 1 kan. 834 Kodeksu Prawa Kanonicznego Jana Pawła II. Tekst tego kanonu jest wzięty prawie dosłownie z nr 7 konst. *Sacrosanctum Concilium*. Według tego kanonu liturgia jest wykonywaniem (a możemy też chyba powiedzieć — aktualizacją czy urze-

³⁷ Pius XII, Encyklika o liturgii *Mediator Dei*, tłum. J. W. Kowalski OSB, Kielce 1948, s. 36 i 37.

³⁸ St. Czerwik, *Pojęcie liturgii w Mediator Dei i w Konstytucji liturgicznej*, Ateneum Kapłańskie r. 56 (1964), s. 173.

czywistniamiem) kapłańskiej funkcji Chrystusa Pana: w ramach tego działania znaki widzialne oznaczają (*significatur*) i w sposób odpowiedni dla każdego znaku dokonują (*efficitur*) uświęcenia człowieka, a Ciało Mistyczne Chrystusa, to jest Jego Głowa i członki, składają Bogu całkowity kult publiczny.

Podmiotem liturgii, czyli tym kto ją sprawuje, jest Chrystus — Kapłan (= Głowa Ciała Mistycznego) i Jego członki, a więc cały Kościół (KL 6).

Wykonywanie, czyli aktualizacja kapłańskiej funkcji Chrystusa, polega na uobeczeniu w określonym czasie i w danym miejscu misterium paschalnego, to jest błogosławionej Męki, Śmierci, Zmartwychwstania i chwalebego Wniebowstąpienia Chrystusa (KL 5).

Celem wykonywania (= aktualizacji) kapłańskiej funkcji Chrystusa jest to, co jest celem całej liturgii, mianowicie:

1. oddanie czci Bogu (= kult),
2. uświęcenie człowieka (KL 3: por. także: KL 33, 41, 48).

— Chwała Boża i uświęcenie ludzi, to są dwa nierozłączne i nawzajem się warunkujące elementy liturgii sprawowanej przez Kościół. Nie ma prawdziwej czci Boga bez dążenia człowieka do uświęcenia, zaś do oddawania czci Bogu (= kultu) uzdatnia człowieka uświęcenie otrzymywane w sakramentach. Jednym z głównych skutków sakramentu chrztu jest sakramentalny charakter. Polega on na uświęceniu duszy upodabniającym człowieka do Chrystusa — Kapłana³⁹. Dopiero na skutek przyjęcia chrztu ludzie stają się prawdziwymi czcicielami Ojca (KL 6). Każdy akt kultu chrześcijanina, także zupełnie prywatny, jest dokonywany w Chrystusie i przez Chrystusa, to znaczy „Bogu, który się człowiekowi objawia przez Chrystusa i który człowieka uświęca przez Chrystusa i do którego ludzkie uwielbienie i odanie się (*devotio*) nie dociera inaczej jak przez Chrystusa”⁴⁰.

Sakramenty nie tylko nas uzdalniają do wykonywania czynności związanych z kultem, ale są także najwyższym wyrazem tego kultu. Nic bowiem nie jest miłsze Ojcu Niebieskiemu niż Jego Jednorodzony Syn. Tymczasem sakramenty sprawuje jako główny i pierwszorzędnny ich szafarz oraz ofiaruje w nich Ojcu Niebieskiemu siebie samego właśnie Jezus Chrystus⁴¹.

³⁹ *Summa Theologica*, III, 63.

⁴⁰ St. Czerwik, *Sakramenty — najwyższym wyrazem kultu chrześcijańskiego*, *Ateneum Kapłańskie* z r. 57 (1965), s. 45—46.

⁴¹ Zob. J. Charytański SJ, *Słowo i sakrament w duszpasterstwie posoborowym*, w: *Kościół w świetle Soboru*, s. 561—611; St. S. Napiórkowski OFMConv., *Z Chrystusem w znakach* (Skrypt z sakramentologii ogólnej), Lublin 1984, s. 43—48; Br. Mokrzycki SJ, *Święta liturgia Kościoła*, Warszawa 1986; Tarsycjusz Sinka CM, *Zarys liturgiki*, Gościkowo — Paradyż 1988, s. 14—17; B. Nadolski TChr, *Liturgika*, I, *Liturgika fundamentalna*, Poznań 1989, s. 10—12.

2. Warunki kultu publicznego (kan. 834 § 2)

Omawiając pojęcie liturgii stwierdziliśmy, że kult oddawany Bogu przez Kościół jest jednym z dwóch elementów liturgii — drugim jest uświęcenie ludzi. Tutaj zajmujemy się samym kultem a właściwie warunkami, od istnienia których zależy, czy dany kult ma być uznany za publiczny. Warunki te określa kan. 834 § 2. Oto one:

1. kult jest sprawowany w imieniu Kościoła,
2. sprawują go osoby do tego wyznaczone,
3. składają się nań czynności zatwierdzone przez władzę Kościoła.

Ad 1. W imieniu Kościoła sprawuje kult ten, kto otrzymał od Kościoła prawo do wykonywania konkretnej czynności. Np. kapłan składa bezkrwawo i sakramentalnie Ofiarę Mszy świętej, mniszka w imieniu Kościoła recytuje Liturgię Godzin, zaś wierny, który otrzymał posługę akolitu, w imieniu Kościoła, udziela Komunii świętej.

Ad 2. Kościół może wyznaczyć kogoś do sprawowania kultu udzielając mu święceń lub zlecając wykonanie pewnej czynności. Np. wierny świecki w imieniu Kościoła udziela Komunii świętej, jeśli wyznaczy go do tego miejscowy ordynariusz.

Ad 3. Publicznym kultem nie jest jakakolwiek czynność religijna, ale tylko ta, którą kościół za taką uznaje, np. procesja z Najświętszym Sakramentem poza budynkiem kościoła w dniu uroczystości Najświętszego Ciała i Krwi Chrystusa. Czynność ta musi być dokonana zgodnie z przepisami liturgicznymi.

Zrozumiałe, że wszystkie podane warunki muszą zachodzić równocześnie, żeby zaistniał publiczny kult Kościoła. Jeśli braknie chociażby jednego z nich, to kult nie będzie publiczny⁴².

3. Pełniący posługę uświęcenia (kan. 835 §§ 1—4)

Chrystus Pan chce, żeby to, czego On sam dokonał swoim życiem, męką, śmiercią, zmartwychwstaniem, i wniebowstąpieniem było ciągle aktualizowane, stale i jako istniejące teraz w życiu każdego człowieka. Założony przez Chrystusa Kościół rzeczywiście to czyni.

⁴² J. Grzywacz, *Kult Boży — Urząd Nauczycielski Kościoła*, Warszawa 1969, s. 17 wystąpił z inicjatywą dokonania zmiany w kan. 1256 KPK z 1917 r., mianowicie partykułę „et” — jedyną zresztą w tym kanonie — zamienić na „vel”. W ten sposób uzgodniłoby się pojęcie kultu publicznego z kan. 2057 (księga IV — procesy, część — procesy beatyfikacyjne i kanonizacyjne) KPK z 1917 r. W kan. 834 § 2 zmiany takiej nie dokonano, ale sam problem znikł, ponieważ w obecnym Kodeksie w ogóle nie ma kanonów regulujących sprawy beatyfikacji i kanonizacji. — Zob. M. Noirot, *Adnotationes (in Commonitionem Supremae Sacrae Congregationis S. Officii diei 14 februarii 1958)*: in *Monitor Ecclesiasticus* 83 (1958) fasc. 4, p. 604—617.

Kościół osiąga ten swój cel przez wykonywanie głównie trzech posług, mianowicie:

1. nauczania,
2. rządzenia,
3. uświęcania (DE 2).

Jako pierwszą posługę Kościoła wymienia się nauczanie (dawanie świadectwa), ponieważ celem nauczania jest wzbudzenie lub wzmocnienie wiary nauczanego, co prowadzi go do chrztu i podjęcia innych środków koniecznych do osiągnięcia zbawienia. Przedmiotem nauczania jest depozyt wiary powierzonej Kościołowi, aby przy asystencji Ducha Świętego święcie strzegł prawdy objawionej, dokładnie ją badał, wiernie zwiastował i wykladał ludziom. Dlatego Kościół ma wrodzone prawo i obowiązek — niezależnie od jakiegokolwiek władzy ludzkiej — głosić Ewangelię wszystkim ludom. Kościół może się również wypowiadać w sprawach zasad moralnych i w ogóle we wszystkich sprawach dotyczących ludzi, jeśli chodzi o prawa człowieka czy zbawienia dusz (kan. 747 § 1—2).

Posługę rządzenia (pasterzowania, kierowania, służby) wymienia się na drugim miejscu, ponieważ rządzić można tylko tymi, którzy wcześniej usłyszeli i przyjęli naukę Kościoła. W Kościele rządzenie należy do Papieża jako Wikariusza Chrystusowego i następcy św. Piotra. Władza Papieża rozciąga się na całą ziemię i na wszystkich ochrzczonych. — Udział w rządzeniu Kościołem mają także biskupi — ordynariusze, ale tylko na powierzonym im terytorium i w jedności z Papieżem. — Biskupów wspierają w rządzeniu diecezją prezbiterzy, którzy otrzymują taki urząd lub upoważnienie.

Trzecia i ostatnia z głównych posług Kościoła, to posługa uświęcenia (i kultu = liturgii). Tej posłudze jest poświęcona cała księga czwarta Kodeksu Prawa Kanonicznego Jana Pawła II. Składają się na nią kanony 834—839 mające charakter wstępu oraz kanony 840—1204 rozmieszczone w trzech częściach. Część I — o sakramentach świętych: kan. 840—1165. Część II — o innych formach kultu Bożego: kan. 1166—1185. Część III — o miejscach i czasach świętych: kan. 1186—1204.

Kan. 835, a więc drugi w księdze o posłudze uświęcenia, zawiera normy odnośnie do tych, którzy pełnią posługę uświęcenia. Kanon ten dzieli się na cztery paragrafy, z tego pierwsze trzy traktują kolejno 1. o biskupach (§ 1), 2. o prezbiterach (§ 2) i 3. o diakonach (§ 3). Natomiast paragraf ostatni (= § 4) kan. 435 poświęcony jest udziałowi w posłudze uświęcenia czterech grup wiernych, mianowicie 1. akolitów, 2. lektorów, 3. małżonków — rodziców, 4. pozostałych wiernych świeckich. — O roli każdej z tych kategorii wiernych przy wypełnianiu posługi uświęcenia wypadnie nam teraz mówić.

1). Biskupi (kan. 835 § 1)

Jedynym rzeczywiście uświęcającym ludzi jest Chrystus Pan, prawdziwy i wieczny kapłan. Ta myśl zawiera się *explicite* w twierdzeniu kan. 834 § 1, że liturgia jest wykonywaniem kapłańskiego urzędu Chrystusa. Dlatego kan. 835 wyliczając pełniących posługę uświęcenia wyraźnie nie wymienia Chrystusa Pana, tylko tych, którzy mają udział w Jego kapłaństwie. A wśród nich na pierwszym miejscu kan. 835 § 1 wskazuje na biskupów.

Biskupi rzeczywiście pełnią posługę uświęcenia. Według powszechnie przyjętej nauki konsekracja biskupia udziela konsekrowanemu pełni kapłaństwa (KL 41; KK 26, 41), które nazywane też jest najwyższym kapłaństwem. Podczas sakry biskupiej święcenia przyjmują w sposób dostrzegalny rolę samego Chrystusa, Mistrza, Pasterza i Kapłana. Od tej chwili działają w Jego zastępstwie (*in eius persona*) (KK 21).

Jako następcy apostołów (kan. 330, 375 § 1) biskupi winni pozostawać w jedności z Biskupem Rzymu (kan. 333 § 2), któremu służą pomocą w spełnianiu jego posługi (kan. 334) także na so-borze powszechnym, w którym biskupi biorą udział (kan. 339 § 1). Są też głównymi włodarzami (szafarzami) tajemnic Bożych (por. 1 Kor. 4,1: Kl 41: KK 26, 41: CD 11, 15)⁴³.

Zgodnie z kan. 834 § 1 posługę uświęcenia sprawuje się głównie przez liturgię. Dlatego biskupi mogą sprawować sakramenty lub czuwać nad ich udzielaniem jako zwyczajni i główni szafarze sakramentów. — I tak udzielają sakramentu chrztu (kan. 861 § 1), który jest bramą do życia i królestwa Bożego, a także włącza ludzi do wspólnoty Kościoła (kan. 849). — Jako naturalni (*originarii*) i zwyczajni szafarze sakramentu bierzmowania (kan. 882, 884 § 2: 886 § 2) wkładają ręce na ochrzczonych i udzielają im daru Ducha Świętego, by jeszcze ściślej złączyli się z Kościołem (kan. 879). — Wszystkie sakramenty wiążą się z Eucharystią i do niej zmierzają (DK 5: kan. 897), dlatego biskupi celebryją Najświętszą Ofiarę i udzielają Komunii świętej innym (kan. 901 § 1: 910 § 1). — Mogą także spowiadać w całym Kościele, chyba że jakiś biskup diecezjalny zabroni im tego dekretem partykularnym. W takim przypadku spowiadaliby ważnie, ale niegodziwie (kan. 967 § 1). — Nikt też biskupów nie może zastąpić w udzielaniu święceń diakonatu, prezbiteratu i — w porozumieniu ze Stolicą Apostolską — biskupstwa (kan. 1012, 1013, 1015, 1017, 1021, 1022, 1052 §§ 2—3).

⁴³ *Sacra Congregatio pro Episcopis, Directorium de pastorali ministerio Episcoporum*, Typis Polyglottis Vaticanis 1973, n. 87, p. 87. Zob. St. Czerwik, *Biskup i liturgia w świetle dokumentów Vaticanum II oraz odnowionych ksiąg liturgicznych*, Kielecki Przegląd Diecezjalny 51 (1975) nr 4—5, s. 205 i n.

Poza sprawowaniem sakramentów biskupi konsekrują lub poświęcają oleje Krzyżma, chorych i katechumenów, tam gdzie takiego oleju używa się (kan. 847 § 1, 880 § 2: 999), konsekrują lub dokonują dedykacji miejsc świętych (kan. 1169 § 1, 1206). Biskup ma też prawo, by go wezwano na synod partykularny (kan. 443 §§ 1—2). Może posiadać prywatną kaplicę (kan. 1227—1228) i przechowywać w niej Najświętszy Sakrament (kan. 934 §§ 1—2). — Ma uprawnienie co do zwalniania z kar latae sententiae podczas słuchania spowiedzi (kan. 1355 § 1). — Znieważający czynnie biskupa popadają w kary kościelne (kan. 1370 § 2). — W sprawach karnych biskupów osądza Papież (kan. 1405 §§ 1 i 3). — W sprawach spornych rozpatruje sprawy biskupów rota rzymska (kan. 1405). — Jeśli biskup zezna w sądzie jako świadek to sam określa miejsce, w którym chce złożyć zeznania (kan. 1558 § 2).

Wyposażeni w tak liczne uprawnienia biskupi oczywiście mają także liczne i poważne obowiązki, a wśród nich „nakaz Chrystusa, by poświęcali ludzi w prawdzie” (CD 2). Sobór Watykański II w tym punkcie używa jasnych sformułowań: „nakaz, by poświęcali”, „obowiązek poświęcenia” (CD 2, 112). Nie ma przeto żadnej wątpliwości co do tego, że biskupi powinni dokładać starań, jeśli chodzi o doskonalenie „duchownych, zakonników, i wiernych świeckich według właściwego im powołania, pomni wszakże na to, że są zobowiązani dawać przykład świętości przez miłość, pokorę i prostotę życia” (CD 7, 15. Zob. KK 41).

2). Prezbiterzy (kan. 835 § 2)

Biskupów wspomagają w spełnianiu posługi poświęcenia wiernych — prezbiterzy. Są oni sprzymierzeńcami i pomocnikami Boga (DK 5) i sługami Jezusa Chrystusa wśród ludów (DK 2). Mają udział w kapłaństwie Chrystusa (DK 8) i wykonują w zakresie swej władzy urząd Chrystusa Głowy i Pasterza (DK 6). Są wyswięceni, by głosić Ewangelię (kan. 757, 764), być pasterzami wiernych i sprawować kult Boży jako prawdziwi kapłani Nowego Testamentu (KK 28). Dlatego mają prawdziwy udział w pełnieniu posługi poświęcenia (kan. 835 § 2). Dar duchowy otrzymywany przez prezbiterów w chwili przyjmowania święceń, przygotowuje ich nie do jakiejś ograniczonej i zacieśnionej misji, lecz do najszerszej pojmowanej i powszechnej misji zbawienia „aż po krańce ziemi” (Dz. 1, 8). Każda bowiem posługa kapłańska uczestniczy w owym uniwersalnym zasięgu misji powierzonej przez Chrystusa Apostołom (DK 10).

Dzięki temu prezbiterzy mogą prowadzić rodzinę Bożą „do Boga Ojca przez Chrystusa w Duchu Świętym (DK 6). Przez chrzest doprowadzają katechumenów do ludu Bożego (DK 5: kan. 849). Są zwyczajnymi szafarzami chrztu (kan. 861 § 1). Nie

znaczy to — że mogą udzielać chrztu komukolwiek, gdziekolwiek i kiedykolwiek, ponieważ udzielanie tego sakramentu jest powierzone proboszczowi (kan. 530). — Przez sakrament pokuty jedną grzeszników z Bogiem i Kościołem (DK 5: kan. 959), jeśli poza święceniami prezbiteratu mają specjalne uprawnienie do spowiadania (kan. 966 § 1). Jeśli to uprawnienie uzyskali na stałe od ordynariusza, u którego mają odpowiedni urząd lub inkardynację czy stałe zamieszkanie, wówczas mogą spowiadać w całym Kościele, chyba że (warunek do ważności) jakiś ordynariusz miejscowy zabroni im tego (kan. 967 § 2: zob. też: kan. 969—971, 974 §§ 2—4). — W sakramencie chorych prezbiterzy niosą ulgę wiernemu, przedstawiając jego słabość wszechmogącemu Bogu (DK 5: kan. 998).

Jednak główną posługą prezbiterów jest sprawowanie Ofiary Eucharystycznej (KK 28). W celebrowaniu Eucharystii cała posługa prezbiterów znajduje swą pełnię (DK 2). We Mszy świętej prezbiterzy działają in persona Christi (kan. 899 § 2)⁴⁴, głosząc Jego tajemnicę i łącząc modlitwy wiernych z Ofiarą Tego, który jest ich Głową (KK 28). Możemy też powiedzieć, że w Eucharystii prezbiterzy uobecniają aż do przyjścia Pańskiego (por. 1 Kor 11,26: DK 2) jedyną Ofiarę Świętą Nowego Testamentu, mianowicie Chrystusa (Hbr 9, 11—28) oraz przydzielają wiernym owoce tej Ofiary (KK 28: kan. 901), przez co przyczyniają się do uświęcenia ludzi (DK 13). — Są zwyczajnymi szafarzami Komunii świętej (kan. 910 § 1).

Prezbiterzy mogą też błogosławić zawarcie małżeństwa, jeśli są proboszczami (kan. 1108 § 1), którym powierza tę funkcję kan. 530 n. 4.

Natomiast z zasady prezbiterzy nie udzielają sakramentu bierzmowania. Tylko wyjątkowo mogą bierzmować, mianowicie, jeśli:

1. spełniają funkcję ordynariusza miejscowego (kan. 882 n. 1)
2. na mocy zlecenia biskupa udzielają chrztu wyrosłemu z lat dziecięcych lub przyjmując chrztonośnego do pełnej jedności z Kościołem Katolickim (kan. 882 n. 2)
3. pełniąc funkcję proboszcza lub pod nieobecność proboszcza mogą bierzmować zagrożonego śmiercią (kan. 882 n. 3). —

Mogą też uzyskać specjalny indult Stolicy Apostolskiej uprawniający do udzielania bierzmowania w określonych warunkach (kan.

⁴⁴ Jan Paweł II, *List Ojca Świętego do wszystkich Biskupów Kościoła O Tajemnicy i Kulcie Eucharystii*, z 24 lutego 1980 r. Typis Polyglottis Vaticanis (1980), s. 23: „in persona Christi — to znaczy: więcej niż w imieniu czy w zastępstwie Chrystusa. In persona to znaczy: w swoistym sakramentalnym utożsamieniu się z Prawdziwym i Wiecznym Kapłanem, który Sam Jeden jest prawdziwym i prawdziwym Podmiotem i Sprawcą tej Ofiary — i przez nikogo właściwie nie może być w jej spełnieniu wyręczony”.

882: zob. też: kan. 884, 885, 887). — Bez względu na podstawę prawną, według której bierzmują, jeśli to czynią, są nadzwyczajnymi szafarzami sakramentu bierzmowania.

Również sakramentu święceń prezbiterzy nie udzielają i to ani w zwyczajnych warunkach, ani nawet w wyjątkowych okolicznościach, ponieważ jest to zastrzeżone biskupom (kan. 1012). Jedynie mogą udzielić posług akolitu i lub lektoratu⁴⁵.

W okolicznościach przewidzianych prawem, prezbiterzy mogą też dokonywać poświęcenia oleju chorych (kan. 999 § 2), konsekracji, dedykacji (kan. 1169 § 2: 1206), poświęceń (kan. 1169 § 2), egzorcyzmów (kan. 1172 § 2). Wreszcie prezbiterzy mogą być wezwani na synod partykularny (kan. 443 § 3) i synod diecezjalny (kan. 463 § 1 n. 8).

Podobnie jak biskupi tak również prezbiterzy swoją postawą i troskliwością mają dawać świadectwo prawdy i życia wiernym i niewiernym, katolikom i niekatolikom, a jako dobrzy pasterze winni szukać także tych Łk 15,4—7), którzy, jakkolwiek ochrzczeni w Kościele Katolickim, odeszli od praktyk religijnych lub nawet od wiary (KK 28).

3). D i a k o n i (kan. 835 § 3)

Służba kościelna ustanowiona przez Chrystusa Pana jest spełniana w różnych stopniach święceń przez tych, którzy od pierwszych wieków Kościoła noszą nazwę biskupów, prezbiterów i diakonów (KK 28). Na diakonów, podczas obrzędu ich święceń, nakłada się ręce „nie dla kapłaństwa, lecz dla posługi”. Wyświęceni diakoni są umocnieni łaską sakramentalną. W postudze liturgii, słowa i miłości służą Ludowi Bożemu w łączności z biskupem i jego prezbiterami (KK 29: DB 15).

Sobór Watykański II zapowiedział zmianę dyscypliny Kościoła łacińskiego polegającą na przywróceniu diakonatu jako właściwego i trwałego stopnia hierarchicznego (KK 29). Zapowiedź tę wprowadził w życie Pap. Paweł VI (1963—1978) w Motu proprio *Sacrum diaconatus ordinem*, z 18 czerwca 1967 r.⁴⁶

Według tego Motu proprio krajowe Konferencje Biskupów mogą przedkładać Stolicy Apostolskiej prośby o ustanowienie diakonatu stałego w danym kraju (I). — Diakoni stali mają liczyć 25 lat życia, ale biskupi mogą od nich wymagać wyższego wieku (II, 5). — Formację kandydatów do diakonatu stałego prowadzi się w specjalnym kolegium, w ciągu trzech lat. Należy ich uczyć spełnia-

⁴⁵ *Pontificale Romanum ex Decreto Sacrosancti Decumenici Concilii Vaticani II instauratum auctoritate PP. Pauli IV promulgatum De Institutione Lectorum et Acolythorum...* editio typica, Typis Polyglottis Vaticanis 1972, p. 19, n. 3, p. 22, n. 3.

⁴⁶ AAS 59 (1967) 697 — 704.

nia tych funkcji, które diakoni mogą wykonywać (II, 6,9). — Jednym z zadań diakonów stałych jest uczenie dzieci a także dorosłych nauki wiary chrześcijańskiej (II, 10). — Można dopuszczać do diakonatu stałego mężczyznę żonatego, ale za zgodą jego żony (III, 11). Nadto, muszą być znani jako uczciwi w życiu i tego samego wymaga się od ich żony i dzieci. Żonaty można dopuszczać do diakonatu stałego, jeśli ukończyli 35 lat życia, w tym — wiele lat w małżeństwie (III, 12). — Po przyjęciu diakonatu stałego — diakoni nie mogą się żenić (III, 16)⁴⁷.

Motu proprio *Sacrum diaconatus ordinem* (V) zawiera całą listę uprawnień przyznanych tak przyjmującym święcenia diakonatu na stałe, jak zamierzającym przyjąć w przyszłości prezbiterat. Następne akty prawne, w tym obecnie obowiązujący Kodeks Prawa Kanonicznego, nie uszczupliły tych uprawnień, ale je poszerzyły czy bliżej określiły. Przedstawimy je tutaj.

1. Asystowanie biskupowi i prezbiterowi w czasie nabożeństw liturgicznych, na co zezwalają różnego rodzaju księgi liturgiczne. Chodzi o te księgi, które przewidują i określają udział diakona w liturgii.

2. Udzielanie chrztu zgodnie z pełnym obrzędem i przyjęcie w Kościele dziecka już ochrzczonego. Tak w pierwszym, jak w drugim obrzędzie diakon bierze udział jako zwyczajny szafarz sakramentu chrztu (kan. 861 § 1), ale uzależniony od biskupa, jeśli chodzi o chrzest dorosłych (kan. 863) a od proboszcza, jeśli chodzi o chrzest dzieci w zwyczajnych warunkach (kan. 530 n. 1: kan. 862).

3. Przechowywanie Eucharystii (kan. 943), udzielanie Jej sobie oraz innym (kan. 911 § 1), zanoszenie Wiatyku choremu (kan. 911

⁴⁷ Na początku 1990 r. w 99 krajach pracowało 15775 diakonów stałych. Najwięcej diakonów posiada Kościół w USA — 9250. W Kanadzie — 630. W Europie stałych diakonów jest 3706. Najwięcej pracuje w Niemczech — 1384. Kolejne miejsca zajmują: Włochy — 717, Francja — 460. Belgia — 417. Austria — 217 i Wielka Brytania — 180. Poniżej stu diakonów stałych pracuje w Holandii — 96, Szwajcarii — 40, w byłej NRD — 65 i Portugalii — 13. — W Ameryce Środkowej i Południowej pracuje 1783 stałych diakonów, w tym: w Brazylii — 552, w Puerto Rico — 297, w Chile — 210, w Meksyku — 150, w Argentynie — 132, w Dominikanie — 91, w Kolumbii — 65, w Peru — 54, w Urugwaju — 33 i w Panamie — 10. W pozostałych krajach Ameryki Łacińskiej liczba stałych diakonów waha się od 1—6. — W Afryce pracuje 237 stałych diakonów: w RPA — 134, w Kamerunie — 26, w Namibii — 21. W większości krajów afrykańskich liczba stałych diakonów nie przekracza dziesięciu. W Azji pracuje 88 stałych diakonów, w tym na Filipinach — 9, w Indiach — 24, w Turcji — 13, w Iranie — 11. W Australii pracuje 18 diakonów, Na Karolinach i Wyspach w Marshalla — 21, w Papui-Nowej Gwinei — 16 i w Polinezji Francuskiej — 10. — Dane podaję za Tygodnikiem Powszechnym 40 (2154) z 7 października 1990 r. — W Polsce do tej pory nie ma stałych diakonów.

§ 2), udzielanie ludowi błogosławieństwa puszką, a także monstrancją z Najświętszym Sakramentem (kan. 943). Przed udzieleniem Komunii świętej wiernym lub błogosławieniem ich Najświętszym Sakramentem diakoni ubierają strój liturgiczny (kan. 929). Diakon jest zwyczajnym szafarzem Eucharystii (kan. 910 § 1).

4. Asystowanie przy celebrowaniu Mszy świętej przez kapłana niewidomego lub chorego (kan. 930 § 2).

5. Błogosławienie zawieranego małżeństwa, ale pod nieobecność kapłana, i — oczywiście — jeśli deleguje diakona proboszcz lub biskup (kan. 1108 § 1, 1111 § 1, 1116 § 2, 1121 § 2)⁴⁸. Konferencja Biskupów Polskich 11 marca 1973 r. zaleciła, by w naszym kraju diakonów nie delegowano do błogosławienia zawieranych małżeństw⁴⁹.

6. Udzielanie sakramentaliów, prowadzenie pogrzebu i grzebanie zmarłych. Dokonywanie poświęceń (kan. 1169 § 3).

7. Czytanie wiernym Pisma świętego, nauczanie ich i zachęcanie do życia uczciwie (kan. 757, 764, 767 § 1).

8. Przewodniczenie w kulcie religijnym i nabożeństwach błagalnych, pod nieobecność prezbitera (kan. 835 § 3).

9. Kierowanie nabożeństwem Słowa Bożego, zwłaszcza, gdy nie ma kapłana.

10. Prowadzenie w imieniu Kościoła ewangelizacji, a także dzieł miłosierdzia, administracji i działalności społecznej.

11. Kierowanie w imieniu biskupa lub proboszcza pewnymi grupami wiernych oddalonymi od siedziby proboszcza lub biskupa (kan. 517 § 2, 519).

12. Służenie pomocą wiernym świeckim w ich działalności apostołskiej⁵⁰.

4). A k o l i c i (kan. 834 § 4).

Sobór Watykański II w Konstytucji o Liturgii (nr 76) zalecił krytyczne opracowanie obrzędu święceń tak co do ceremonii, jak co do tekstów. Nowe obrzędy święceń diakonatu, prezbiteratu

⁴⁸ Komisja Wyjaśniająca Dekrety Soboru Watykańskiego II stwierdziła 26 marca 1968, że te same uprawnienia przysługują diakonom stałym i zamierzającym przyjąć prezbiteriat (AAS 60/968/363), zaś 4 kwietnia 1969 r., że nieobecność kapłana nie jest warunkiem do ważności delegacji (AAS 61/1969/348).

⁴⁹ T. P a w l u k, *Prawo Kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II*, tom III — *Prawo małżeńskie*, Olsztyn 1984, s. 160, przypis 22, słusznie uważa, że to zalecenie Biskupów Polskich należy brać za dyrektywę. Nie uniezdalnia ona diakonów do asystowania przy zawarciu małżeństwa, jeśli zostaną delegowani.

⁵⁰ Zainteresowanym diakonami stałymi polecam; Sługa i pocieszyciel, ze stałym diakonem Christianem L a u r e n t rozmawia Jan T u r n a u, Tygodnik Powszechny nr 6 (2170), 10 lutego 1991 r.

i episkopatu zostały opublikowane przez Pap. Pawła VI Konstytucją Apostolską *Pontificalis Romani recognitio* z dnia 18 czerwca 1968 r.⁵¹ Reformę obrzędu tonsury oraz czterech niższych święceń, to jest ostiariatu, lektoratu, egzorcystatu i akolitu, a także — jednego święcenia wyższego, mianowicie subdiakonatu, zarządził Pap. Paweł VI w Motu proprio *Ministeria quaedam* z 15 sierpnia 1972 r.⁵² W wyniku tej reformy przestały istnieć: 1) obrzęd tonsury, 2) wymienione wyżej cztery święcenia niższe i 3) święcenie wyższe — subdiakonatu. W ich miejsce ustanowiono dwie posługi (ministeria), mianowicie akolitatu i lektoratu⁵³.

Akolita służy pomocą diakonowi i kapłanowi w spełnianiu czynności liturgicznych.

1. Przygotowuje on ołtarz i naczynia liturgiczne. — Podczas Mszy świętej podchodzi do kapłana lub diakona, jeśli to potrzebne. Jeśli nie ma diakona, po modlitwie powszechnej, akolita rozkłada na ołtarzu korporał, puryfikaterz, kielich i mszał, przynosi też na ołtarz chleb i wino i podaje celebransowi. Po Komunii akolita pomaga celebransowi w puryfikowaniu naczyń liturgicznych. Jeśli nie ma diakona, sam je puryfikuje⁵⁴.

2. W Motu proprio *Ministeria quaedam* (VI) akolitę nazywa się nadzwyczajnym szafarzem Komunii świętej i upoważnia do Jej rozdzielania, ilekroć nie ma szafarza z kan. 845 KPK z 1917 r., ewentualnie nie może on spełnić tej funkcji z powodu choroby, podeszłego wieku lub innej posługi duszpasterskiej, względnie przystępujących do Komunii świętej jest tak wielu, że Msza święta znacznie się przedłuży, jeśli akolita nie pomoże w udzielaniu Komunii świętej.

Biskupi Polscy zebrani na 134 Konferencji Plenarnej Episkopatu uznali, że ze względu na charakter naszego duszpasterstwa akolici nie mogą udzielać Komunii świętej w naszym kraju⁵⁵. — Przez kilka lat okolicy nie udzielali w naszym kraju Komunii świętej. Dnia 4 maja 1982 r. 184 Konferencja Plenarna Episkopatu Polski uchyliła zakaz udzielanie Komunii świętej przez akolitów i zezwoliła im na pełnienie tej funkcji, gdy zwyczajni szafarze nie mogą wypełnić tego obowiązku z powodu choroby czy podeszłego wieku lub zajęci są posługą duszpasterską, albo też liczba przystępujących do Komunii świętej jest tak wielka, że celebrowanie

⁵¹ AAS 60 (1968) 369—373.

⁵² AAS 64 (1972) 529—534.

⁵³ Motu proprio *Ministeria quaedam* n. I—IV.

⁵⁴ *Institutio Generalis Missalis Romani*, n. 65, 142—145, 147. (Odtąd będą podawał: IGMR).

⁵⁵ Znalazło to wyraz w Instrukcji w sprawie posług oraz święceń udzielanych w Seminarjach Duchownych wydanej dnia 25 stycznia 1973 r. przez Stefana Kardynała Wyszyńskiego, przewodniczącego Konferencji Episkopatu Polski.

wanie Mszy świętej znacznie się przedłuży, jeśli akolita nie pomoże w udzielaniu Komunii świętej⁵⁶.

Kan. 910 § 2 obecnego Kodeksu, a także aktualne przepisy liturgiczne, potwierdzają, że akolita jest nadzwyczajnym szafarzem Komunii świętej. Obecnie więc nikt nie może wątpić, iż może on udzielać Komunii świętej tak podczas Mszy świętej, jak poza nią. Może też zanieść choremu Wiatyk. — Czy w danej sytuacji istnieją warunki, by akolita mógł pełnić swoją posługę jako nadzwyczajny szafarz Eucharystii, osądza proboszcz lub rektor miejscowego kościoła, a nie sam akolita.

3. Z Motu proprio *Ministeria quaedam* (VI) akolici mogą też dokonywać wystawienia Najświętszego Sakramentu do publicznej adoracji i schowania Najświętszego Sakramentu. — Biskupi Polscy najpierw zabronili akolitom wykonywania tej funkcji (na 134 Konferencji Episkopatu), a potem zezwolili im na to (na 184 Konferencji Episkopatu). Ostatecznie więc akolici mogą wystawiać Eucharystię do publicznej adoracji i dokonywać schowania Jej, gdy nie ma kapłana lub diakona, albo wprowadzić są, ale trudno im to uczynić z powodu podeszłego wieku, choroby lub innych zajęć duszpasterskich. Jednak nie mogą udzielić błogosławieństwa Najświętszym Sakramentem (kan. 943).

4. W razie potrzeby akolita może zajmować się formacją liturgiczną tych, którym w określonych okolicznościach zleca się liturgiczne funkcje, np. służenie do mszału, krzyża, świec itd.

Akolita, oddany w sposób szczególny służbie ołtarza, winien znać dobrze warunki kultu Bożego, dawać innym przykład powagi i szacunku, otaczać miłością bliźnich, zwłaszcza słabych i chorych⁵⁷.

5). Lektorzy (kan. 834 § 4)

Wspomnieliśmy już, że obydwie posługi, to jest akolitat i lektorat ustanowił Pap. Paweł VI w Motu proprio *Ministeria quaedam*. W tym też dokumencie zostały określone uprawnienia pełniących te posługi.

Do lektora należy spełnianie wielu czynności, które tutaj przedstawiamy.

1. Podczas zgromadzeń liturgicznych lektor czyta Pismo święte, ale nie Ewangelię⁵⁸, którą recytują lub śpiewają diakoni lub kapłani. Wyjątkowo może się zdarzyć, że lektor będzie czytał Ewangelię. Zezwoliła na to Instrukcja wykonawcza do Konstytucji

⁵⁶ Zmodyfikowana Instrukcja w sprawie posług oraz święceń udzielanych w Seminarium Duchownym z 4 maja 1982 r.: Kielecki Przegląd Diecezjalny 59 (1983) nr 1, s. 15.

⁵⁷ Motu proprio *Ministeria quaedam*, n. V: AAS 64 (1972) 533.

⁵⁸ Motu proprio *Ministeria quaedam*, n. V.

o Liturgii *Inter oecumenici*, z 26 września 1964 r., nr 37. Według tej Instrukcji, w okolicach, gdzie nie ma kapłana i z tego powodu nie celebrowane są Mszy świętej w niedzielę lub święta nakazane, za zgodą ordynariusza miejscowego można organizować nabożeństwo Słowa Bożego, któremu przewodniczy osoba świecka⁵⁹. — Druga Instrukcja wykonawcza do Konstytucji o Liturgii *Tres ab hinc annos*, z 4 maja 1967 r. zezwoliła lektorowi na czytanie Ewangelii podczas Mszy świętej celebrowanej przez kapłana o słabym wzroku lub chorego⁶⁰. — Lektorzy mogą też czytać opis Męki Pańskiej, jeśli nie ma trzech diakonów lub kapłanów⁶¹.

2. Śpiewanie lub czytanie psalmu międzylekcyjnego w braku psalmisty.

3. Wypowiadanie intencji w modlitwie powszechnej, jeśli nie ma kantora czy diakona.

4. Kierowanie śpiewem oraz czynnym uczestnictwem wiernych podczas zgromadzeń liturgicznych.

5. Przygotowywanie wiernych do godnego przyjmowania sakramentów.

6. Czuwanie nad przygotowaniem się wiernych do czytania Pisma świętego w czasie zgromadzeń liturgicznych.

Lektor winien spełniać swoje funkcje z całą pilnością. Zaleca mu się szczególnie umiowanie Pisma świętego. Pełnienie przez niego posługi uświęcenia ma powodować, że stanie się on doskonalszym uczniem Chrystusa⁶².

6). Małżonkowie — rodzice (kan. 834 § 4)

Według kan. 835 § 4 małżonkowie — rodzice w szczególny sposób uczestniczą w posłudze uświęcenia, mianowicie:

1. przez prowadzenie chrześcijańskiego życia i
2. przez chrześcijańskie wychowanie dzieci.

Ad 1. Pod pojęciem prowadzenia życia małżeńskiego rozumiemy albo cielesne współżycie małżonków, albo całą wspólnotę ich życia, albo jedno i drugie. — Tak samo współżycie cielesne małżonków, jak cała wspólnota małżeńska są godziwe, ponieważ uczestniczą w stwórczej mocy Bożej i świadczą o Bogu i Jego miłości jako podstawowej mocy utrzymującej nasz świat (Ef 5, 22—33).

Człowiek wchodzi w związek z Chrystusem w chwili przyjęcia sakramentu chrztu (kan. 849). Poprzez sakrament małżeństwa

⁵⁹ AAS 56 (1864) 884.

⁶⁰ AAS 59 (1967) 446.

⁶¹ SC Rituum, *Decr.*, 25 martii 1965: AAS 57 (1965) 414.

⁶² *Motu proprio Ministeria quaedam*, n. V: AAS 64 (1972) 532; IGMR n. 66. Zob. P. Hemperek, bp., *Reforma święceń niższych i subdiaconatu*, Prawo Kanoniczne 16 (1973) nr 3—4, s. 209—228.

Chrystus „wychodzi naprzeciw chrześcijańskich małżonków. I pozostaje z nimi nadal po to, aby tak, jak on umiłował Kościół i wydał zeń samego Siebie, również małżonkowie przez obopólne oddanie się sobie miłowali się wzajemnie w trwałej wierności” (KDK 48).

Ad 2. Miłość małżeńska nie wyczerpuje się wśród dwojga małżonków. Małżeństwo zmierza z natury swej ku zrodzeniu i wychowaniu potomstwa. „Uzdalnia ich do największego oddania, dzięki któremu stają się współpracownikami Boga, udzielając daru życia nowej osobie ludzkiej. W ten sposób małżonkowie, oddając się sobie, wydają z siebie nową rzeczywistość — dziecko, żywe odbicie ich miłości, trwałe znamię jedności małżeńskiej oraz żywą i nierozłączną syntezę ojcostwa i macierzyństwa”⁶³.

Wydając na świat dziecko, które jako osoba ma prawo do wzrostu i rozwoju, rodzice tym samym podejmują zadanie umożliwienia mu życia ludzkiego, czego nie można inaczej osiągnąć jak przez wychowanie. Według Pap. Jana Pawła II prawo — obowiązek rodziców do wychowania dziecka jest istotnym, pierwotnym, mającym pierwszeństwo w stosunku do innych osób, wyklucza zastępstwo, jest niezbywalnym, charakteryzującym się miłością ojcowską i macierzyńską. Ta miłość rodzicielska jest normą, która nadaje kierunek wychowaniu⁶⁴.

Sobór Watykański II uczy, że wychowanie chrześcijańskie „...zdąży nie tylko do pełnego rozwoju osoby ludzkiej... lecz ma na względzie przede wszystkim to, aby ochrzczeni wprowadzani stopniowo w tajemnicę zbawienia, stawali się z każdym dniem coraz bardziej świadomi otrzymanego daru wiary. Niechaj się uczą chwalić Boga (por. J 4,23), zwłaszcza w kulcie liturgicznym: niechaj zaprawiają się w prowadzeniu własnego życia wedle nowego człowieka w sprawiedliwości i świętości prawdy (Ef 4,22—24): w ten sposób stają się ludźmi doskonałymi na miarę wieku pełności Chrystusowej (por. Ef 4,13) i przyczyniają się do wzrostu Ciała Mistycznego. Ponadto świadomi swego powołania niech się przyzwyczajają dawać świadectwo nadziei, która w nich jest (por. 1 P 3,15), jako też pomagać w chrześcijańskim kształtowaniu świata”⁶⁵.

Wypełniając wychowanie taką treścią, rodzice przyczyniają się do uświęcenia swych dzieci, a to szczególnie wtedy, gdy dają im dobry przykład w życiu. Dzieci zaś ze swej strony ułatwiają uświęcenie rodziców. Za dobroć rodziców odpłacają im się wdzięcz-

⁶³ Jan Paweł II, Adhortacja Apostolska *Familiaris consortio* — o zadaniach rodziny chrześcijańskiej w świecie współczesnym, z dnia 22 listopada 1981 r., Drukarnia Watykańska Polyglotta (1981), n. 14, s. 25.

⁶⁴ Dz. c., n. 36, s. 68.

⁶⁵ Deklaracja o wychowaniu chrześcijańskim *Gravissimum Educationis*, n. 2 (Odtąd: DWCH).

nością i szacunkiem, wspierają rodziców w przeciwnościach i osamotnieniu starości (KDK 48).

Reasumując, tak rodzice jak dzieci wykonując swoje zadania w rodzinie, zmierzają ku własnej doskonałości, a przez to samo do uwielbienia Boga (por. KK 41). Rodzina jest dla nich nie tylko szkołą bogatszego człowieczeństwa (KDK 52), ale i niejako domowym sanktuarium Kościoła (*tamquam domesticum sanctuarium Ecclesiae*) (DA 11).

7). Wierni świeccy (kan. 834 § 4)

Sobór Watykański II odstąpił od wcześniej przyjmowanego w Kościele określenia wiernych jako tych, którzy nie są duchowymi, a więc negatywnego, i sam podał pozytywne pojęcie świeckich w konstytucji dogmatycznej o Kościele *Lumen gentium*. Według tej konstytucji pod nazwą wiernych świeckich rozumie się chrześcijan, którzy przez chrzest zostają wszczępieni w Chrystusa i ustanowieni Ludem Bożym. Z tej racji są oni — na swój sposób — uczestnikami kapłańskiego, proroczego i królewskiego urzędu Chrystusowego, by ze swej strony sprawować właściwe całemu ludowi chrześcijańskiemu posłannictwo w Kościele i w świecie, a nie są członkami stanu kapłańskiego i stanu zakonnego (KK 31: zob. kan. 204 § 1)⁶⁶.

W tym soborowym określeniu wiernych świeckich podstawowym jest stwierdzenie, że mają oni udział w kapłaństwie Chrystusowym. To właśnie jest podstawą ich posłannictwa w Kościele. Kapłaństwo świeckich, zwane jest zwykle kapłaństwem wspólnym (*commune*)⁶⁷ i różni się istotnie od kapłaństwa hierarchicznego, nazywanego też służebnym (*ministeriale*), ale uczestniczy we właściwy sobie sposób w kapłaństwie Chrystusowym (KK 10). Cały Lud Boży i poszczególni jego członkowie uczestniczą w tych zadaniach, jakie podjął i wypełnił sam Chrystus Pan. Są to zadania Kapłana, Proroka i Króla.

⁶⁶ K. Wojtyła, abp. (obecnie Pap. Jan Paweł II), *Idea Ludu Bożego i świętości Kościoła a posłannictwo świeckich*, Ateneum Kapłańskie 57 (1965) z. 5—6, s. 309 wyraża się uznaniem o soborowym określeniu wiernych świeckich. Pisze bowiem: „Nie jest to klasyczna definicja właśnie dlatego, że jest to coś więcej niż definicja. Tekst przytoczony odróżnia świeckich od stanów prawnie istniejących w Kościele, ale ich samych nie określa jako stanu. Nie są stanem, nie posiadają bowiem podobnego jak kapłani czy zakonnicy statusu jurydycznego — posiadają natomiast bogaty status teologiczny.

Pap. Jan Paweł II, Posynodalna adhortacja apostolska *Christifideles laici* — o powołaniu i misji świeckich w Kościele i w świecie dwadzieścia lat po Soborze Watykańskim II, z dnia 30 grudnia 1988 r., Libreria Editrice Vaticana, Watykan (1988), s. 20—21 przytacza pełny tekst Konstytucji *Lumen gentium*, n. 31 zawierający pojęcie wiernych świeckich. Przez to samo potwierdza jego słuszność i aktualność.

⁶⁷ A. L. Szafranski, *Kapłaństwo wiernych*, Lublin 1958.

Uczestnicząc w kapłaństwie Chrystusowym wierni świeccy mają udział w Jego kapłańskim urzędzie. Dlatego współdziałają w ofiarowaniu Eucharystii. Pełnią też kapłaństwo przez przyjmowanie sakramentów, modlitwę i dziękczynienie, świadectwo życia świątobliwego, zaparcie się siebie i czynną miłość, a nawet przez składanie siebie samych na ofiarę żywą, świętą, miłą Bogu (por. Rz 12,1). Ich uczynki i apostołskie przedsięwzięcia, życie małżeńskie i rodzinne, praca, wypoczynek ducha i ciała, jeśli odbywają się w Duchu, a nawet utraipenia życia, jeśli są cierpliwie znoszone, stają się duchowymi ofiarami miłymi Bogu przez Jezusa Chrystusa (por. 1 P 2,5) (KK 34).

Udział w prorockim urzędzie Chrystusa „uprawnia i zobowiązuje świeckich do tego, by z wiarą przyjęli Ewangelię i głosili ją słowem i czynem, demaskując śmiało i odważnie wszelkie przejawy zła. Zjednoczeni z Chrystusem „wielkim prorokiem” (por. Łk 7,16), ustanowieni w Duchu Świętym „świadkami” zmartwychwstałego Chrystusa, świeccy otrzymują udział zarówno w nadprzyrodzonym zmyśle wiary Kościoła, który „nie może w niej błędzić (por. KK 34), jak i w łasce słowa (por. Dz 2, 17, 18; Ap. Ap. 19, 10). Winni oni zabiegać o to, by nowość i moc Ewangelii jaśniała w ich życiu codziennym, rodzinnym i społecznym”⁶⁸.

Prorok to ten, co mówi w zastępstwie Boga. Otóż są sytuacje, w których w zastępstwie Boga i o Bogu mogą mówić tylko wierni świeccy.

Mają oni udział nie tylko w kapłańskim i prorockim, ale także w królewskim posłannictwie Chrystusa. To królewskie posłannictwo Chrystusa znajduje swój wyraz w Kościele poprzez władzę pasterzowania (KK 27, 28) oraz poprzez powołanie Jego uczniów i wyznawców do duchowej walki, aby pokonać w sobie królestwo grzechu (por. Rz 6,12), a następnie poprzez dar z siebie, aby w miłości i sprawiedliwości służyć Jezusowi Chrystusowi, który jest obecny we wszystkich braciach (Mt 28,40).

Budowanie na ziemi królestwa Chrystusowego implikuje układ stosunków i spraw ludzkich zgodny z naturą rzeczy i prawem ewangelicznym. Dlatego soborowa Konstytucja o Kościele uczy, że wierni świeccy winni wspólnymi siłami tak uzdrawiać istniejące na świecie urzędy i warunki, aby stosowały się do norm sprawiedliwości i raczej sprzyjały praktykowaniu cnót, niż mu przeszkadzały. Postępując w ten sposób przepoją kulturę i dzieła ludzkie wartością moralną. Równocześnie lepiej przygotowują rolę świata pod zasiew słowa Bożego i szerzej otworzą bramy Kościoła, którymi wyjść ma na świat orędzie pokoju (KK 36).

Taki jest udział wiernych świeckich w posłannictwie Chrystusa. Z całą pewnością jest to udział czynny i twórczy.

⁶⁸ Adhortacja Apostolska *Christifideles Laici*, n. 14, s. 29.

Podsumowując zaś to co przedstawiliśmy w związku z kan. 835 stwierdzmy, że obowiązek pełnienia posługi uświęcenia w Kościele jest powszechny, tak że nikt w Kościele nie może się czuć wolny od sprawowania tej posługi osobiście, a pełniący ją mają też sami uświęcać się. To wynika z poprzedniego twierdzenia, że wszyscy mają pełnić posługę uświęcania. — Wniosek ten jest zgodny z nauką Kościoła, np. ostatniego Soboru, który uczy, że jakkolwiek nie wszyscy w Kościele idą tą samą drogą, to wszyscy powołani są do świętości (KK 32)⁶⁹.

4. Wiara — obowiązek jej rozpowszechniania (kan. 836)

Kan. 836 stwierdza, że kult chrześcijański w którym jest realizowane kapłaństwo powszechne, wypływa z wiary i na niej się opiera. Dlatego też święci szafarze mają starać się o wzbudzenie wiary i wyjaśnianie jej, zwłaszcza przez posługę słowa, z którego wiara się rodzi i którym się karmi.

Wiara, a ściślej akt wiary, jest poznaniem nadprzyrodzonym, ponieważ w takim przypadku:

1. rozum w sposób nadprzyrodzony, to jest przekraczający zdolności poznawcze rozumu ludzkiego, uznaje Objawienie Boże za prawdę⁷⁰. — Nadprzyrodzoność poznania w wierze polega na tym, że rozum poznaje prawdę objawioną, ponieważ jest wsparty łaską, która jest zawsze nadprzyrodzoną, i własną wolą człowieka, która jest zdolnością naturalną.

2. Rozum uznaje prawdę objawioną za prawdę i dzięki temu jest przekonany o prawdziwości Objawienia Bożego.

3. Rozum uznaje prawdę objawioną nie ze względu na wewnętrzną oczywistość zdań objawionych, ale ze względu na oczywistość zewnętrzną, czyli motyw wiary. A motywem wiary jest autorytet Boga objawiającego te prawdy. Bóg jest Prawdą. Dlatego też jest prawdomówny (*summe verax*). Nie może się mylić. Nikogo nie chce okłamać. Objawia zaś to i tyle, co i ile chce objawić.

⁶⁹ Zob. Pap. Jan Paweł II, List Apostolski *Mulieris dignitatem* — z okazji roku maryjnego — godności i powołaniu kobiety, z 15 sierpnia 1988 r., Libreria Editrice Vaticana (1988): J. Dyduch, *Wezwani do winnicy i wszczepieni w Chrystusa — Komentarz do adhortacji apostołskiej „Christifideles laici”*, Kraków 1990: J. Dyduch, *Obowiązki i prawa świeckich w prawodawstwie soborowym*, Kraków 1985: G. Lazzati, *Świeccy a chrześcijańskie zaangażowanie w sprawy doczesne*, przełożył Zenon Ziółkowski, Warszawa 1988: St. Szymeccki, bp., *Wierni świeccy w Kościele i w świecie*, Znaki Czasu 10 (1988) nr 10, s. 11—23.

⁷⁰ Według nauki Kościoła istnieje dwojaki i różny porządek poznania, mianowicie 1. samym rozumem i 2. rozumem oświeconym wiarą (KDK 59).

Z tego powodu, że rozum uznaje Objawienie Boże za prawdę ze względu na motyw zewnętrzny, to jest autorytet Boga objawiającego, wola w tym procesie poznawczym ma rolę decydującą, to znaczy albo skłania rozum do przyjęcia Objawienia Bożego za prawdę, albo do tego nie skłania. Natomiast, gdy rozum poznaje prawdę i widzi jej oczywistość wewnętrzną, wola wcale nie bierze udziału w takim procesie poznawczym.

Po określeniu aktu wiary, stwierdźmy zaraz, że człowiek ma obowiązek wierzyć w Boga. Sobór Watykański II uczy, że „Bogu objawiającemu należy okazać posłuszeństwo wiary (por. Rz 16,26: Rz 1,5: Kor 10,5—6), przez które człowiek z wolnej woli cały powierza się Bogu, okazując „pełną uległość rozumu i woli wobec Boga objawiającego” i dobrowolnie uznając objawienie przez Niego dane. By móc okazać taką wiarę, trzeba mieć łaskę Bożą uprzedzającą i wspomagającą oraz pomoce wewnętrzne Ducha Świętego, który by poruszał serca i do Boga zwracał, otwierał oczy rozumu i udzielał „wszystkim słodczy w uznawaniu i dawaniu wiary Prawdzie” (KO 5).

P. Bóg wzywa ludzi do wiary i wezwanie to wiąże człowieka w sumieniu. Ale nie zmusza go. Człowiek może, a nawet powinien kierować się własnym rozeznaniem. Nikogo wbrew jego woli nie wolno przymuszać do przyjęcia wiary. Człowiek odkupiony przez Chrystusa i powołany przez Niego do przybranego synostwa, może siebie oddać objawiającemu się Bogu tylko wtedy, jeśli pociągany przez Ojca okazuje Bogu rozumne i wolne posłuszeństwo wiary (DWR 10).

Nie wolno zmuszać do przyjęcia wiary, ale wolno zachęcać i wychowywać, by zachęceni czy wychowywani przyjęli wiarę.

Kan. 836 zobowiązuje świętych szafarzy, by usilnie starali się o wzbudzenie wiary wśród ludzi i wyjaśnianie jej, szczególnie przez posługę słowa. Święci szafarze to biskupi, prezbiterzy i diakoni⁷¹. — Biskupi powinni być głosicielami wiary i przyprowadzać swych uczniów do Chrystusa (DM 20). — Współpracownikami biskupów są prezbiterzy. Mają oni przede wszystkim obowiązek opowiadania wszystkim Ewangelii Bożej, aby wypełniając nakaz Pana „idąc na cały świat głosić Ewangelię wszelkiemu stworzeniu” (Mk 16,15), tworzyli i pomnażali Lud Boży (DK 4). — Obowiązkiem diakonów jest m.in. czytanie wiernym Pisma świętego, nauczanie i napominanie ludu (KK 29) głównie w sprawach wiary.

Jednak w naszych warunkach pierwszymi głosicielami wiary zwykle są rodzice. Są oni wzajemnie dla siebie, dla swoich dzieci i innych domowników współpracownikami łaski i świadkami wia-

⁷¹ E. Cappellini, *a cura die...*, *Episcopato, presbiterato, diaconato*, Edizioni Paoline (1988).

ry. Dla swych dzieci są pierwszymi głosicielami wiary i wychowawcami. Słowem i przykładem przysposabiają je do życia chrześcijańskiego i apostołskiego (DA 11).

Pap. Jan Paweł II daje taką radę wychowawcom: „Gdy wychowujemy dzieci, dorastających i młodych, nie podawajmy im pojęcia wiary opartego na całkowitej negacji, jak gdyby chodziło o jakąś absolutną niewiedzę, o jakąś ślepotę, o jakiś świat spowity zmrokiem, ale musimy pokazać, że pokorne i ufne poszukiwanie wierzącego nie tylko nie wychodzi od niczego, od złudzeń, od mylnych opinii, od niepewności, lecz opiera się na słowie Boga, który się nie myli i w błąd nie wprowadza, i budowane jest trwale na niewzruszonej opoce Słowa. Tak szukali Mędracy za przewodem gwiazdy: o takim szukaniu tak celnie pisał Błażej Pascal, podejmując myśl św. Augustyna: „Nie szukałbyś mnie, gdybyś mnie już nie znalazł”⁷².

Obowiązek rozpowszechniania i oczywiście wyznawania wiary przed ludźmi mają także wszyscy ochrzczeni (KK 11), a szczególnie bierzmowani, bo ci, jako ściślej związani z Kościołem, są też mocniej zobowiązani, jako prawdziwi świadkowie Chrystusa, do szerzenia wiary słowem i uczynkiem (KK 11: kan. 879). — Wierni świeccy mają również poważną rolę do odegrania w ewangelizacji, ponieważ w zwykłych warunkach właściwych światu, mogą czynić to, od czego niekiedy zależy cała skuteczność ewangelizacji (KK 35). — Ostatecznie więc możemy powiedzieć, że obowiązek szerzenia wiary jest powszechny (KK 12: DM 15).

Powszechny obowiązek propagowania wiary ma związek z wolą Boga chcącego wszystkich zbawić (1 Tm 2,4: KL 5) i łączy się z powszechnym obowiązkiem wzajemnej miłości (Mt 22,37—40). Chrześcijanie winni świadczyć dobro wszystkim, a zwłaszcza braciom w wierze (Gal 6,10). Zaś wiara stanowi jedno z największych dóbr, jakie człowiekowi może dać. Doprowadzając bowiem do wiary, wprowadzamy człowieka na drogę, która wiedzie do zbawienia. Dlatego też każdy człowiek może udzielić chrztu zagrożonemu śmiercią oczekującemu na chrzest (Kan. 861 § 2)⁷³.

Apostolstwo prowadzi się głoszeniem Słowa Bożego. Już św. Paweł zauważył w liście do Rzymian: „Jakże więc mieli wzywać Tego, w którego nie uwierzyli? Jakże mieli uwierzyć w Tego, którego nie słyszeli? Jakże mieli usłyszeć, gdy im nikt nie głosił?

⁷² Adhortacja Apostolska do Biskupów, Kapłanów i Wiernych całego Kościoła Katolickiego *Cathehesi tradendae* — o katechizacji w naszych czasach, z 16 października 1979 r. (Warszawa 1979), n. 60. s. 58.

⁷³ Ogół wiernych nie może zbłądzić w wierze. Znaczy to, że jeśli poczynając od biskupów a kończąc na ostatnim z wiernych świeckich, wszyscy wierzą w jakąś prawdę, to należy przyjąć iż taka jest właśnie prawda. W praktyce ujawnia się to w powszechnej zgodzie co do spraw wiary i obyczajów (KK 12).

Jakże mogliby im głosić, jeśli by nie zostali posłani?" (Rz 10,14—15). Dlatego też Sobór Watykański II uczy, że przez „zbawcze słowo rodzi się wiara w sercach niewierzących, a w sercach wierzących rozwija: dzięki niej powstaje i wzrasta wspólnota wiernych" (DK 4).

Ewangelizacja i katechizacja oznaczają spotkanie w wierze tych, którzy nauczają z tymi, którzy są nauczani⁷⁴. — Niewierzących ewangelizuje się, by wiarę przyjęli, zaś wierzących — katechizuje, by wiarę pogłębiali przez wnikanie w nią i stosowanie jej w życiu. — Wiara wprost domaga się jej praktykowania, zaś praktykowanie rozwija i umacnia wiarę.

Kan. 836 wskazuje na związek wiary z kultem chrześcijańskim. Ten związek jest rzeczywisty, bo kult chrześcijański wypływa z wiary i na niej się opiera. W takim przypadku chrześcijanie schodzą się razem i wielbią Boga (KL 10). Uczestnictwo w kulcie chrześcijańskim stanowi też formę wyznania wiary⁷⁵.

5. Czynności liturgiczne (kan. 837 §§ 1—2)

Kodeks Prawa Kanonicznego z 1917 r. zna pojęcie kultu publicznego, ale nie zawiera wzmianki o czynnościach liturgicznych. Najbliżej tego tematu jest kan. 1256, który ustala warunki, od których zależy, czy dany kult jest uznawany w Kościele jako publiczny. Kult nazywano publicznym, jeśli:

1. jest sprawowany w imieniu Kościoła,
2. przez osoby do tego prawnie upoważnione przez Kościół,
3. według norm określonych w księgach liturgicznych zatwierdzonych przez Stolicę Apostolską.

Jednak księgi liturgiczne zawierały przepisy dotyczące tylko czynności wykonywanych przez duchownych wyższych święceń. Nie zajmowały się zaś czynnościami wykonywanymi przez wiernych świeckich, np. lektorów, komentatorów, ministrantów. W ten sposób sam celebrans, zwykle prezbiter skupiał we własnej osobie role spełniane w pierwszych wiekach Kościoła przez różnych członków zgromadzenia liturgicznego, to jest diakona, lektora, chór, wiernych świeckich⁷⁶.

⁷⁴ Jan Paweł II, *Wierzę w Boga Ojca Stworzyciela*, Libreria Editrice Vaticana 1987, s. 13.

⁷⁵ Zob. Jan Paweł II, *Wierzę w Boga Ojca Stworzyciela*, Libreria Editrice Vaticana 1987; A. Zuberbier, *Wierzę — dogmatyka w zarysie*, Katowice 1968; M. Michalski, *Refleksje na tematy religijne*, Warszawa 1969; P. H. Roqueplo, *O trudnościach wiary*, Warszawa 1974; P. Talec, *Wierzyć dzisiaj*, Paryż 1974; F. Krenzer, *Taka jest nasza wiara*, Paryż 1931.

⁷⁶ St. Czerwik, *Wprowadzenie do Konstytucji o Liturgii świętej*, w: Sobór Watykański II, *Konstytucje, Dekrety, Deklaracje*, tekst łacińsko-polski, Poznań 1968, s. 32.

Nowe spojrzenie na znaczenie poszczególnych czynności w liturgii przedstawił Pap. Pius XII w encyklice *Mediator Dei*, z 27 listopada 1947 r., w której pisze, że wszystkie członki Ciała Mistycznego uczestniczą w tych samych łaskach i dążą do jednako-
wego celu. Nie wszystkie jednak piastują tę samą władzę i nie wszyscy mogą wykonywać jednakowe czynności⁷⁷. — Naukę enc. *Mediator Dei* o czynnościach liturgicznych spełnianych w liturgii zastosowano do praktyki. W nowym obrzędzie Wielkiej Soboty wprowadzonym w życie dekretem Kongregacji Obrzędów z 9 lutego 1951 r. (na rok) i dekretem z 11 stycznia 1952 r. (na trzy lata) ustalono normę, że celebrans wraz z asystą ma siedzieć i słuchać czytań biblijnych, gdy czyta je lektor⁷⁸. — Dekretem *Maxima redemptionis nostrae mysteria* z 16 listopada 1955 r.⁷⁹ i zarządzeniem (*ordinatio*) *Liturgica hebdomadae sanctae instauratio* z 1 lutego 1957 r.⁸⁰ Kongregacja Obrzędów zastosowała tę normę do całego Wielkiego Tygodnia i już na stałe: celebrans nie musiał powtarzać tego, co śpiewali czy czytali pełniący swoją posługę diakon, subdiakon, i lektor. Norma ta weszła do Rubryk Mszalnych z 1960 r., ale tylko w stosunku do czytań mszalnych⁸¹. — Natomiast śpiewy: 1. towarzyszące wejściu (introit), 2. ofiarowaniu, 3. Komunii świętej, 4. między czytaniem, a także 5. stałe części Mszy świętej celebrans powtarzał prywatnie mimo wykonania ich przez chór lub wiernych⁸². — Na dalsze zmiany w tej dziedzinie trzeba było czekać do Soboru Watykańskiego II (1963—1965).

Sobór Watykański II w Konstytucji o Liturgii (nr 26) i nowy Kodeks Prawa Kanonicznego w kan. 837 § 1 stwierdzają, że czynności liturgiczne są działaniem Kościoła (*celebrationes Ecclesiae*), który jest sakramentem jedności czyli Ludem świętym, zjednoczonym i zorganizowanym pod zwierzchnictwem biskupów. Dlatego czynności liturgiczne należą do całego Kościoła, uwidoczniają go i oddziałują nań. Nie są zaś czynnościami prywatnymi.

Każda Msza święta jest czynnością liturgiczną. Nawet celebrowana przez jednego kapłana, ze słusznej i rozumnej przyczyny tylko z ministrantem i bez udziału wiernego (kan. 906), nie jest czynnością prywatną tego kapłana, a jest ofiarą Chrystusa i Kościoła, składaną dla zbawienia wszystkich ludzi. Ma publiczną i społeczną naturę⁸³.

⁷⁷ Dz. c., s. 45 i 46. Zob. też: s. 63.

⁷⁸ AAS 43 (1951) 128—129; AAS 44 (1952) 48—49.

⁷⁹ AAS 47 (1955) 838—845.

⁸⁰ AAS 49 (1957) 91—95.

⁸¹ *Rubricae Missalis Romani*, Taurini — Romae (1963) n. 473, p. 61.

⁸² St. Czerwik, dz. c., s. 33.

⁸³ Pap. Paulus VI, Enc. *Mysterium Fidei*, 3 sep. 1965: AAS 57 (1965) 761—762.

Poszczególni członkowie zgromadzenia liturgicznego, w zależności od stopnia ich święceń oraz wykonywania aktualnej posługi, a dokładniej celebrans — zwykle prezbiter, diakon, ministranci, komentator, chór, wierni świeccy, każdy z nich czyni wszystko to i tylko to, co do niego należy z natury rzeczy i na mocy przepisów liturgicznych (KL 28).

Ponieważ każdy z członków zgromadzenia liturgicznego spełnia czynność liturgiczną nie tylko dla siebie, ale także dla innych, dla całego Kościoła, czynność spełniana przez jednego, nie powinna być powtarzana przez drugiego⁸⁴.

W ten sposób dowartościowani zostali poza celebransem wszyscy, którzy przedtem jakby się nie liczyli w liturgii, np. lektorzy, komentatorzy, ministranci. Wszyscy oni bowiem spełniają czynności liturgiczne.

Dowartościowane też zostały języki poszczególnych ludów. Przed Soborem Watykańskim II celebransi sprawowali liturgię po łacinie, ale sami. Obecnie wszyscy uczestnicy zgromadzenia liturgicznego sprawują liturgię we własnym języku (KL 39).

Nad tym, by czynności liturgiczne były sprawowane ważne i godziwie, ze świadomym, czynnym i owocnym uczestnictwem wiernych, czuwają duszpasterze (KL 11).

W § 2 kan. 837 czytamy, że czynności liturgiczne zgodnie ze swoją naturą wymagające sprawowania ich we wspólnocie, o ile to możliwe, winny być sprawowane z obecnością i czynnym uczestnictwem wiernych. — Jest to nowe, posoborowe prawo. W KPK z 1917 r. wśród norm wprowadzających do prawa o sakramentach świętych, nie było kanonu, który by zalecał udzielanie lub przyjmowanie sakramentów z udziałem pewnej wspólnoty. Problem ten nie był również przedmiotem zainteresowań kanonistów. A nawet istniała praktyka, żeby np. nie łączyć udzielania chrztu z celebrowaniem Mszy świętej. Przepisy liturgiczne zupełnie nie przewidywały udzielania chrztu podczas Mszy świętej. Niemożliwe więc było włączenie obrzędów chrztu (czy innego sakramentu — poza święceniami) w obrzędy Mszy świętej.

Sobór Watykański II, wychodząc z założenia, iż czynności liturgiczne należą do całego Kościoła, uwidaczniają go i nań oddziałują (KL 26), opowiedział się za sprawowaniem liturgii we wspólnocie zgromadzenia liturgicznego. W Konstytucji o Liturgii ustalono, że ilekroć obrzędy, stosownie do ich własnej natury, wymagają wykonywania ich z obecnością i czynnym uczestnictwem

⁸⁴ Instrukcja wykonawcza do Konstytucji o Liturgii *Inter oecumenici*, z 26 września 1964 r. w nr 32—33 wyraźnie stwierdza, że celebrans nie powtarza prywatnie tekstów śpiewanych lub recytowanych przez chór lub wiernych świeckich. Nie recytuje też prywatnie czytań dokonywanych przez duchownego lub ministranta (ASS 56 (1964) 884). Nie ma tu więc miejsca na jakąkolwiek wątpliwość.

wiernych, ma ono pierwszeństwo przed celebrowaniem indywidualnym i niejako prywatnym. Odnosi się to przede wszystkim do sprawowania Mszy świętej i udzielania sakramentów, jakkolwiek każda Msza święta ma zawsze charakter publiczny i społeczny (KL 27).

Dodajmy, że czynność liturgiczna przybiera godniejszą postać, jeśli jest sprawowana z czynnym uczestnictwem wiernych, przy udziale asysty, ze śpiewem (KL 113).

Chrystus Pan jest obecny w czynnościach liturgicznych (KL 7). Sam zresztą obiecał, że będzie wszędzie tam, gdzie dwóch albo trzech zbierze się w Jego imię (Mt 18,20).

6. Władza w dziedzinie liturgii (kan. 838 §§ 1—4)

Najwyższym prawodawcą w liturgii jest P. Bóg. W Starym Testamencie p. Bóg rzeczywiście stanowił prawo liturgiczne (Wj 20, 22: Kpł 1: Lb 1). — Kościół Chrystusowy nie odrzucił wszystkich przepisów, dotyczących kultu, zawartych w Starym Testamencie, ale stworzył zupełnie nową liturgię, której centrum stanowiły: łamanie Chleba i Wieczerza Pańska (Dz 2, 42: 1 Kor. 11, 22—34).

Od II wieku papieże wydają zarządzenia w sprawie liturgii Św. Wiktor I (189—199) wypowiada się co do daty świąt wielkanocnych, mianowicie, by świętowano w niedzielę po dniu 14 miesiąca nizan⁸⁵. — Św. Syrycjusz (384—399) napisał w 385 r. długi list do Himeriusza, biskupa Tarragony w Hiszpanii, w którym ubolewa, iż treźbiterzy, bez upoważnienia i lekkomyślnie udzielają chrztu uroczyste poza Wielkanocą i świętem Zesłania Ducha Świętego, tymczasem powinno się chrzczyć tylko podczas tych uroczystości⁸⁶. — Św. Innocenty I (401—417) w liście *Si instituta ecclesiastica* do Decentiusza, biskupa w Gubbio w Umbrii wyjaśnia, iż pocałunku pokoju nie można przekazywać przed sprawowaniem Najświętszej Tajemnicy, ale po tej liturgii, ponieważ w ten sposób wyrażamy zgodę na to, co dokonuje się w celebrowanych Tajemnicach⁸⁷. — Św. Grzegorz W. (590—604) napisał do biskupa Januarego w Cagliari na Sardynii, że prezbiterzy mogą ochrzczonych bierzmować pod nieobecność biskupa⁸⁸.

Papieże wypowiadali się w sprawach liturgii głównie do biskupów. Jednak biskupi nie tylko wykonywali zalecenia papieży, ale też sami rozwiązywali pewne kwestie z tej dziedziny. W IV—V

⁸⁵ Eusebii Pamphili, *Ecclesiasticae historiae libri decem*, 1. V, cap. 23 eq.: *Patrologia Graeca*, t. 20, col. 490 sq.

⁸⁶ *Epistola I ad Himerium episcopum Tarraconensem*, cap. II: *Patrologia Latina*, t. 13, col. 1134—1135.

⁸⁷ J. D. Mansi, *Conciliorum nova et amplissima collectio*, t. III, col. 1029.

⁸⁸ c. 1, D. 95.

wieku rodzi się praktyka, by liturgią zajmowały się synody partykularne w celu uniknięcia nadużyć i sprzyjania pewnej jedności w wykonywaniu obrzędów liturgicznych, przynajmniej w ramach jednej prowincji⁸⁹.

W VIII wieku papież Stefan III (752—757) i Hadrian I (772—795) przy pomocy miejscowych biskupów korzystających z poparcia najpierw Pepina Małego († 768), a następnie Karola W. (768—814) starają się o rozpowszechnienie i ugruntowanie liturgii rzymskiej w Italii północnej (gdzie sprawowana była liturgia ambrożyjska), w Galii (tu była liturgia galijska) i w Germanii. Z czasem liturgia rzymska przyjęta została także w Anglii, Szkocji i Irlandii (gdzie wcześniej była praktykowana liturgia celtycko-irlandzko-anglosaska)⁹⁰.

Pap. św. Grzegorz VII (1073—1085) włożył wiele wysiłku w zastąpienie liturgii mozarabskiej w Hiszpanii liturgią rzymską. W tym celu pisał do biskupów zebranych na synodzie w Aragonii i do króla Alfonsa VI aragońskiego⁹¹. Wierni bronili dawnej liturgii, dlatego pozostawiono im (do dziś) możliwość celebrowania liturgii mozarabskiej w jednej z kaplic katedry w Toledo⁹².

W ten sposób liturgia rzymska została przyjęta prawie w całym Kościele zachodnim. Przyjęto się też, że poszczególne kościoły winny się wzorować na liturgii swojego kościoła metropolitalnego⁹³. Jednakże synody prowincjonalne, a także biskupi diecezjalni, zachowując istotne elementy liturgii rzymskiej, mogli w niej coś zmieniać⁹⁴. — Łatwo to uzasadnić.

Pod koniec XIII w. (dokładniej — po roku 1286) powstał pontyfikał napisany przez biskupa Mende (Mimatensis) w Galii Durandusa, nazywanego też niekiedy Durante, Durandi, Duranti, Durrantis, Durans (żył ok. 1230—1296). Za podstawę przyjął on pontyfikał używany wówczas w Rzymie i napisał go dla własnego użytku. Dał mu tytuł — *Pontificalis ordinis liber*. Ale bardziej jest znany jako *Pontificale Guillelmi Durandi*⁹⁵. — Pontyfikał ten został przychylnie przyjęty przez innych biskupów, a także przez papieży. Oznacza to, że biskupi mieli pewien wpływ na kierowanie liturgią i nikt nie miał im tego za złe.

⁸⁹ c. 21. *Conc. Hipponense*, a. (393): Mansi, o. c., t. III col. 850; c. 30, *Conc. Agathense* (a. 506): c. 13 D. V de cons.: c. 1, *Conc. Bracarense* (a. 563): c. 14 D. 12.

⁹⁰ D. Bouix, *Tractatus de iure liturgico*, Arras (Pas de Calais) 1860, p. 180.

⁹¹ D. Bouix, o. c., p. 181—182.

⁹² M. Banaszak, *Historia Kościoła Katolickiego*, t. 2, Średniowiecze, Warszawa 1987, s. 123.

⁹³ c. 13. c. 14 D. 12.

⁹⁴ D. Bouix, o. c., p. 189.

⁹⁵ Michel Andrieu, *Le Pontifical Romain au Moyen — Age*, t. III, *Le Pontifical de Guillaume Durand* (Studi e testi, 88), Città del Vaticano 1940, Edizione Anastasica anno 1959, p. 327—683.

Nie znaczy zaś, że Stolica Apostolska nie miała władzy nad liturgią. — W długim liście z 29 września 1351 r. pap. Klemens VI zapytał katolikos Kościoła w Armenii m. in. o to, czy wierzy on, że biskup rzymski może zgadzać się na zachowanie różnych obrzędów przy udzielaniu sakramentów świętych lub tolerować je, jednak z zachowaniem integralności i konieczności istnienia sakramentów⁹⁶.

Sobór Trydencki wyraźnie zmierzał do zachowania liturgii rzymskiej w całym Kościele zachodnim. Liturgią zajmował się Sobór głównie podczas końcowych sesji. Stwierdził, iż natura ludzka jest taka, iż łatwiej uznaje prawdy Boże, jeśli ma na uwadze coś, co widzi. Dlatego Kościół ustanowił pewne obrzędy, np. żeby pewne słowa wymawiać ciszej, a inne głośniejsze⁹⁷. — Przy innej okazji Sobór Trydencki stwierdził, iż obrzędy przyjęte i zatwierdzone przez Kościół, które są stosowane przy uroczystym udzielaniu sakramentów, nie mogą być zmieniane na inne bez dopuszczania się grzechu przez szafarza sakramentów⁹⁸.

Sobór Trydencki sporządził też specjalny dekret na temat, czego należy przestrzegać a czego unikać przy sprawowaniu Mszy świętej. Sobór zobowiązał w nim biskupów, którzy pełnili funkcje miejscowych ordynariuszy, by pilnie zakazywali i wykorzeniaли to wszystko w sprawowaniu Mszy świętej, co wskazuje na chciwość, bałwochwalstwo i brak szacunku, ponieważ wskazuje to na niepobożność lub zabobon celebransów⁹⁹.

Wreszcie Sobór Trydencki pracował nad reformą mszału, brewiarza, katechizmu oraz indeksu ksiąg zakazanych, ale nie dookończył tych prac. Wykonanie ich pozostawił papieżowi¹⁰⁰.

Zarządzenie Soboru Trydenckiego dotyczące wydania jednolitych dla całego Kościoła ksiąg liturgicznych wykonał częściowo św. Pius V (1566—1572). Już w 1566 r. został opublikowany Katechizm Rzymski (*Catechismus Romanus*). Stanowił on podręcznik kaznodziejski i katechetyczny. — Na mocy bulli pap. Piusa V *Quod a Nobis* z 9 lipca 1568 opublikowano brewiarz rzymski¹⁰¹. — Za kolejne dwa lata, na mocy konst. apost. *Quo primum* z 14 lipca 1570 r. św. Piusa V promulgowano mszał rzymski¹⁰². Papież zaznaczył w tej konstytucji, że wypada by w Kościele istniał jeden

⁹⁶ P. Gasparri, *CIC Fontes*, vol. I, n. 42, p. 45.

⁹⁷ Sessio XXII, cap. 5: COD p. 740.

⁹⁸ Sessio VII, can. 13: COD p. 661.

⁹⁹ Sessio XXII, *Decretum de observandis et vitandis in celebratione missarum*: COD p. 717.

¹⁰⁰ Sessio XXV, *Decretum super indice librorum, catechismo, breviario et missali*: COD p. 773.

¹⁰¹ *Breviarium Romanum ex decreto Sacrosancti Concilii Tridentini restitutum*.

¹⁰² *Missale Romanum ex decreto Sacrosancti Concilii Tridentini restitutum*.

sposób modlenia się (korzystając z brewiarza) i jeden sposób celebrowania Mszy św.¹⁰³. Jednak Stolica Apostolska nie ograniczyła się do opublikowania jednolitych dla wszystkich ksiąg liturgicznych. Równocześnie bowiem zobowiązała katolików do stosowania się do tych ksiąg i zakazała używania innych, chyba że są one w użyciu już ponad dwieście lat¹⁰⁴. — Chronologicznie trzecią księgą liturgiczną wydaną po Soborze Trydenckim był pontyfikał, wówczas po raz pierwszy opublikowany jako rzymski¹⁰⁵ przez pap. Klemensa VIII konst. apost. *Ex quo in Ecclesia* 10 lutego 1596 r.¹⁰⁶ — Najdłużej przyszło czekać po Soborze Trydenckim na opublikowanie rytuału rzymskiego¹⁰⁷. Wydał go dopiero Pap. Paweł V konst. apost. *Apostolicae Sedi* z 17 czerwca 1614 r.¹⁰⁸ A w stosunku do wcześniej wydanych mszału, pontyfikału czy brewiarza była to mała książeczka (12,5 cm na 7 cm, 295 stron) ¹⁰⁹.

Po Soborze Trydenckim biskupom pozostało wprowadzanie w życie tego, co zarządziła Stolica Apostolska. Ich prawo do kierowania liturgią zostało ograniczone.

Kodeks Prawa Kanonicznego z 1917 r. w kan. 1257 podsumował wcześniej wydane źródła kanoniczno-liturgiczne. Ustalił normę, że jedynie do Stolicy Apostolskiej należy kierowanie liturgią i wydawanie ksiąg liturgicznych. Równocześnie kan. 1261 § 1 i § 2 przyznał ordynariuszom miejscowym prawo, ale też zobowiązał ich do czuwania, by przepisy dotyczące kultu Bożego były pilnie przestrzegane, zwłaszcza żeby do publicznego lub prywatnego kultu nie wkradła się jakaś praktyka zabobonna, obca wierze, niezgodna z tradycją czy zalecająca chciwość. W tych sprawach ordynariuszom miejscowym podlegali także zakonnicy wyjęci. — Tych norm prawa kodeksowego nikt nie kwestionował, ale były też głosy, że w sprawach liturgii także biskupi mogą mieć coś do powiedzenia, ponieważ przepisy liturgiczne muszą uwzględniać kulturę różnych czasów i narodów.

Jednak Pap. Pius XII podejmując ten temat w enc. *Mediator Dei* z 20 listopada 1947 r. (a więc w ok. 30 lat po KPK z 1917 r.), mimo iż o liturgii powiedział wiele nowego, o władzy nad liturgią tylko potwierdził to, co było ustalone wcześniej w kan. 1257 i kan. 1261. Mianowicie pisze on, że „jedynie Najwyższemu Pa-

¹⁰³ P. Gasparri, *CIC Fontes*, vol. I, n. 135, p. 241.

¹⁰⁴ Pius V, Bulla *Quod a Nobis*, 9 iul. 1568: Const. *Quo primum*, 14 iul. 1570: P. Gasparri, *CIC Fontes*, vol. I, n. 135, p. 241—243.

¹⁰⁵ *Pontificale Romanum Clementis VIII Pont. Max iussu restitutum atque editum*, Antverpiae 1626.

¹⁰⁶ P. Gasparri, *CIC Fontes*, vol. I, n. 180, p. 346.

¹⁰⁷ *Rituale Romanum Pauli V Pontificis Maximi iussu editum*.

¹⁰⁸ P. Gasparri, *CIC Fontes*, vol. I, n. 198, p. 378.

¹⁰⁹ Korzystałem z wydania rytuału: *Coloniae Agrippinae* 1640.

sterzowi przysługuje prawo uznawania i ustanawiania zwyczajów dotyczących kultu Bożego oraz wprowadzania i zatwierdzania nowych obrzędów. On jeden może je zmieniać, gdy uzna to za potrzebne. Biskupi zaś mają prawo i obowiązek czuwania, by przepisy kanonów świętych, dotyczące kultu Bożego, były ściśle przestrzegane”¹¹⁰.

Stolica Apostolska nie tylko wydawała przepisy, ale też uważała, by stosowano się do nich w życiu. Zdarzało się, iż niektórzy włączali do publikowanego mszału rzymskiego nowe modlitwy albo czytania używane w liturgii, względnie usuwali je z mszału, a to w celu przywrócenia starożytnych modlitw albo dla ułatwienia udziału wiernych w nabożeństwach. — Mając na uwadze te fakty Kongregacja św. Oficjum 14 lutego 1958 r. przypomniała, iż bez zgody Stolicy Apostolskiej nie można nic dodawać ani ujmować ze służby Bożej¹¹¹. — Ta sama Kongregacja upomniała się o dwa słowa używane w formule konsekracji wina w kielichu (= *Mysterium Fidei*), gdy pominięto je w pewnej publikacji nowego obrzędu liturgii Wielkiego Tygodnia i niektórzy celebransi nie używali tych słów podczas Mszy świętych celebrowanych także poza Wielkim Tygodniem¹¹².

Sobór Watykański II nie zajmował się takimi szczegółami. Przeciż uwzględnił postulaty wysuwane o wiele wcześniej. W konstytucji o liturgii świętej *Sacrosanctum Concilium* postanowił, że prawo kierowania sprawami liturgii należy wyłącznie do władzy kościelnej. Przysługuje ono Stolicy Apostolskiej oraz, zgodnie z prawem, biskupowi. Na mocy władzy udzielonej przez prawo kierowanie liturgią należy także do różnych prawnie ustanowionych konferencji biskupów, właściwych na danym terytorium (KL 22 § 1 i 2).

To co Sobór Watykański II postanowił na temat kierowania liturgią było po części zgodne z kan. 1257 KPK z 1917 r., to jest, jeśli chodzi o władzę nad całością liturgii. W tym punkcie nie było potrzeby wydawania zarządzeń wykonawczych. Natomiast to co było nowe w konstytucji soborowej, wprowadzały w życie instrukcje wykonawcze do tej konstytucji. Do takich należą:

1. Kongregacji Obrzędów, I Instrukcja wykonawcza do konstytucji o liturgii *Inter Oecumenici*, z 2 września 1964 r.¹¹³
2. Kongregacji Obrzędów, II Instrukcja wykonawcza do konstytucji o liturgii *Tres abhinc annos*, z 4 maja 1967 r.¹¹⁴

¹¹⁰ Dz. c., s. 52.

¹¹¹ AAS 50 (1958) 114.

¹¹² SC S. Officii, *Monitum*, 24 iul. 1958: AAS 50 (1958) 536.

¹¹³ *Sacra Rituum Congregatio, Instructio ad executionem constitutionis de Sacra Liturgia recte ordinandam*: AAS 56 (1964) 877—900.

¹¹⁴ SC Rit., *Instructio altera ad executionem constitutionis de Sacra Liturgia recte ordinandam*: ASS 59 (1967) 442—448.

3. Kongregacji Kultu Bożego, III Instrukcja wykonawcza do konstytucji o liturgii świętej *Liturgicae instaurationes*, z 5 września 1970 r.¹¹⁵

4. Kongregacji Obrzędów, Instrukcja o muzyce w liturgii *Musicam sacram*, z 5 marca 1967 r.¹¹⁶

5. Kongregacji Obrzędów, Instrukcja o kulcie Tajemnicy Eucharystycznej *Eucharisticum Mysterium*, z 25 maja 1967 r.¹¹⁷

6. Kongregacji Kultu Bożego, Instrukcja o tłumaczeniu tekstów liturgicznych *Plures liturgicae*, z 15 września 1969 r.¹¹⁸

Przedstawione wyżej dokumenty stanowią źródła kan. 838 nowego Kodeksu Prawa Kanonicznego. Kanon ten składa się z czterech paragrafów. Pierwszy z nich zawiera ogólną normę stanowiącą, że liturgią kieruje jedynie Kościół, to jest Stolica Apostolska i zgodnie z jej prawem — biskupi. — Przynajmniej od Soboru Trydenckiego wyraźnie się mówi, że władza Kościoła nad liturgią jest najwyższa i ekskluzywna. Znaczy to, że nikt inny z ludzi, i żadna inna instytucja nie ma takiej lub nawet innej władzy nad liturgią. W Kościele władzę tę posiada Stolica Apostolska i biskupi. Stolica Apostolska ograniczona jest w wykonywaniu władzy nad liturgią jedynie prawem Bożym. Nie może np. wydać prawa zakazującego udzielania chrztu, celebrowania Mszy świętej, głoszenia Ewangelii. Natomiast biskupi ograniczeni są w wykonywaniu władzy nad liturgią prawem Stolicy Apostolskiej.

Następne trzy paragrafy kan. 838 określają kolejno:

1. uprawnienia Stolicy Apostolskiej,
2. uprawnienia konferencji biskupów,
3. uprawnienia biskupów diecezjalnych. — Te trzy paragrafy przedstawimy niżej¹¹⁹.

1). Uprawnienia Stolicy Apostolskiej (kan. 838 § 2)

Stolica Apostolska w kan. 838 § 1 i § 2 to biskup Rzymski, instytucje Kurii Rzymskiej, Kongregacje Rzymskie (kan. 361), szczególnie Kongregacja Nauki Wiary (do 1965 r. Kongregacja św. Oficjum) i Kongregacja Obrzędów (do 8 maja 1969 r.), potem

¹¹⁵ SC Cultus, *Instructio tertia ad constitutionis de Sacra Liturgia recte exsequendam*: AAS (1970) 692—704:

¹¹⁶ SC Rit., *Instructio de musica in Sacra Liturgia Musicam sacram*, 5 mart. 1967: AAS 59 (1967) 300—320.

¹¹⁷ SC Rit., *Instructio de Cultu Mystrii Eucharistici*: AAS 59 (1967) 532—573.

¹¹⁸ *Enchiridion documentorum instaurationis liturgicae*, I, (1963—1973) composuit et indices auxit Reiner Kaczyński, Torino (Marietti) 1976, p. 109, n. 1963.

¹¹⁹ Zob. I. Gordon, *Constitutio de Sacra Liturgia et canones 1256—1257*: *Periodica de re morali canonica liturgica* 54 (1965) s. 518—519.

Kongregacja Kultu Bożego, następnie (od 1 marca 1989 r.) Kongregacja Kultu Bożego i Sakramentów.

Do Stolicy Apostolskiej należy organizacja i normowanie liturgii w tym co odnosi się do powszechnego Kościoła¹²⁰. Prawo to, w szczególności Papieża, zawsze było uznawane. Od Soboru Trydenckiego (1545—1563) Stolica Apostolska częściej niż uprzednio korzysta z tego prawa i to w różny sposób. Najłatwiej to wykazać na przykładzie wydawania ksiąg liturgicznych i zatwierdzania przekładów tekstów liturgicznych na języki narodowe. Wzorcowe wydanie księgi liturgicznej nazywane typicznym — *editio typica* — jest przygotowywane w języku łacińskim w Kongregacji Kultu Bożego i Sakramentów a publikuje je *Libreria Editrice Vaticana*, zwana też *Poliglotta Vaticana*.

Do ważniejszych ksiąg używanych w Kościele obrządku łacińskiego należą: mszała, pontyfikał, rytuał i brewiarz. Przedstawimy je tu krótko, podając o nich ważniejsze dane.

1. Po Soborze Trydenckim Stolica Apostolska stale czuwała nad publikowaniem nowego mszału. Było to możliwe, ponieważ od początku XVII w. mszały miały być drukowane tylko w drukarni Stolicy Apostolskiej (w innych miejscach jedynie za zezwoleniem Kongregacji Obrzędów)¹²¹. Kolejni papieże, np. Urban VIII, Leon XIII, św. Pius X, Pius XII, wprowadzili niewielkie zmiany w tekście czy rubrykach mszału rzymskiego. Jak się zdaje, ciągle zastanawiano się, w jakim stopniu można ingerować w tekst czy rubryki mszału potrydenckiego. Wielkie zmiany w tej dziedzinie musiały czekać na Sobór Watykański II.

A zaczęły się one od tego, że Pap. Jan XXIII motu proprio *Rubricarum instructum* z 25 lipca 1960 r. promulgował nowy Kodeks rubryk mszalnych (i brewiarzowych)¹²². Kodeks ten obowiązywał zaledwie kilka lat, ponieważ Kongregacja Obrzędów dekretem *Nuper edita* 27 stycznia 1965 r. ogłosiła już nowe obrzędy sprawowania Mszy świętej¹²³.

Po następnych paru latach, bo 3 kwietnia 1969 r. konst. apost. *Missale Romanum* Pap. Paweł VI zarządził wydanie¹²⁴: *Missale Romanum ex decreto Sacrosancti Oecumenici Concilii Vaticani II instauratum auctoritate Pauli P. VI promulgatum, editio typica*, Typis Polyglottis Vaticanis 1970. — Promulgowała zaś ten mszał i ogłosiła jego wydanie jako typiczne Kongregacja Kultu Bożego

¹²⁰ Fr. Greniuk, *Prawodawstwo liturgiczne*, w: Fr. Blachnicki i inni, *Liturgika ogólna*, Lublin 1973, s. 255.

¹²¹ Clemens VIII, const. *Cum Sanctissimum*, 7 iul. 1604: P. Gasparri, *CIC Fontes*, vol. I. n. 191, p. 364.

¹²² AAS 52 (1960) 592—595. Sam kodeks rubryk znajduje się w: AAS 52 (1960) 596—729.

¹²³ AAS 57 (1965) 408—409.

¹²⁴ AAS 61 (1969) 217—212.

dekretem *Celebrationis Eucharisticae* 26 marca 1970 r.¹²⁵ — Mszał rzymski z tekstem w języku łacińskim wszedł w życie zaraz po jego ogłoszeniu w 1970 r. — Dekretem *Cum Missale Romanum* z 27 marca 1975 r. Kongregacja Kultu Bożego za aprobatą Pap. Pawła VI zarządziła drugie wydanie typiczne mszału rzymskiego¹²⁶. — Z tego właśnie mszału w Kościele powszechnym korzysta się za naszych dni.

Nowy mszał, w stosunku do poprzednio używanego dokładnie przez cztery wieki mszału potrydenckiego, odznacza się wyłączeniem zeń czytań mszalnych z równoczesnym ich znacznym ubogaceniem oraz włączeniem do obrzędów Mszy świętej modlitwy powszechnej, czyli modlitwy wiernych, czego mszał potrydencki w ogóle nie znał. Poza tym, w potrydenckim mszale była jedna modlitwa eucharystyczna (nazywano ją wówczas kanonem), dziś mamy cztery modlitwy eucharystyczne. Jest też nie piętnaście prefacji mszalnych (tyle ich było w mszale z 1957 r.), ale siedemdziesiąt dziewięć. Przy tym cały obrzęd Mszy świętej został poważnie uproszczony, ale równocześnie ubogacony.

Integralną część obrzędów Mszy świętej stanowią też czytania mszalne, które jednak znajdują się w oddzielnej księdze. — To Sobór Watykański II polecił, by „obficie zastawić dla wiernych stół Słowa Bożego. Należy też szerzej otworzyć skarbiec biblijny, aby w ustalonym przeciągu lat odczytać wiernym ważniejsze części Pisma świętego” (KL 51). — Wykonując to zalecenie soborowe Kongregacja Kultu Bożego dekretem *Ordinem lectionum* z 25 maja 1969 r.¹²⁷ opublikowała typiczne wydanie wykazu (może lepiej: porządku) czytań mszalnych pt. *Missale Romanum ex decreto Sacrosancti Concilii Vaticani II instauratum auctoritate Pauli Pp. VI promulgatum, Ordo lectionum Missae*, Typis Polyglottis Vaticanis 1969¹²⁸. — Należało zeń korzystać od 30 listopada (I niedzieli adwentu) 1969 r. — Ta sama Kongregacja na mocy dekretu *Ordine lectionum* z 30 września 1970 r.¹²⁹ wydała: *Missale Romanum ex decreto Sacrosancti Oecumenici Concilii Vaticani II instauratum auctoritate Pauli Pp. VI promulgatum, Lectionarium*, 3 voll., Typis Polyglottis Vaticanis 1970—1972. — To *Lectionarium* zawiera pełne teksty czytań w języku łacińskim. Sam tekst czytań jest poprzedzony odpowiednim wprowadzeniem, które znajduje się na początku polskiego lekcjonarza mszalnego.

Sobór Watykański II postanowił też, że „po Ewangelii i homilii należy przywrócić modlitwę powszechną czyli modlitwę wiernych,

¹²⁵ AAS 62 (1970) 554.

¹²⁶ X. Ochoa, *Leges Ecclesiae*, vol. I, n. 4370, kol. 7009.

¹²⁷ AAS 61 (1969) 548—549.

¹²⁸ Jest też: *Ordo Lectionum Missae*, editio typica altera, Typis Polyglottis Vaticanis 1981.

¹²⁹ AAS 62 (1971) 710.

zwłaszcza w niedziele i święta nakazane, aby z udziałem wier-nych odbywały się modlitwy za Kościół święty, za tych, którzy nami rządzą, za tych, którzy znajdują się w różnych potrzebach oraz za wszystkich ludzi i o zbawienie całego świata” (KL 55). — Gotowych schematów modlitwy powszechnej Stolica Apostolska nie opublikowała. Pewne propozycje są w publikacji Rady do wykonania Konstytucji o liturgii świętej pt. *De oratione communi seu fidelium. Natura, momentum ac structura coetibus territorialibus Episcoporum proposita*, Città del Vaticano 1966¹³⁰.

2. Po Soborze Trydenckim pontyfikał rzymski, wydany po raz pierwszy przez Klemensa VIII, był następnie odnawiany przez papieży: Urbana VIII, Benedykta XIV, Leona XIII, Piusa XII i Jana XXIII. — Po Soborze Watykańskim II wyszły poszczególne części pontyfikatów rzymskiego. Wszystkie mają wspólny tytuł: *Pontificale Romanum ex decreto Sacrosancti Oecumenici Concilii Vaticani II instauratum auctoritate Pauli Pp. VI promulgatum*, a następnie odpowiedni podtytuł. W tytułach pontyfikałów wydanych po 1978 r. wymienia się nie Pap. Pawła VI, ale Pap. Jana Pawła II.

1). *De ordinatione diaconi, presbyteri et episcopi, editio typica*, Typis Polyglottis Vaticanis 1968. — Tę część pontyfikału opublikowała Kongregacja Obrzędów dekretem *Per constitutionem apostolicam* z 15 sierpnia 1968 r.¹³¹, na mocy konst. apost. *Pontificalis Romani* z 15 czerwca 1968 r.¹³² — Obowiązuje w Kościele od 6 kwietnia 1969 r.¹³³

2). *De institutione lectorum et acolythorum. De admissione inter candidatos ad diaconatum et presbyteratum. De sacro caelibatu amplectendo, editio typica*, Typis Polyglottis Vaticanis 1972 r. — W dużej mierze opiera się na dwóch pismach Pap. Pawła VI datowanych 15 sierpnia 1972 r., mianowicie motu proprio *Ministeria quaedam* i motu proprio *Ad pascendum*, dlatego Papież zatwierdził tę część pontyfikału i zobowiązał do korzystania z niej od 1 stycznia 1973 r., ale nie wydał specjalnej konstytucji na ten

¹³⁰ Spiewy liturgiczne wykonywane w czasie Mszy świętej są normowane specjalnymi księgami liturgicznymi. Do nich należą: Kyriale simplex z 1965 r., Graduale simplex z 1967 r., Ordo cantus Missae z 1972 r., Graduale simplex (drugie wydanie typiczne) z 1974 r.

¹³¹ X. Ochoa, *Leges Ecclesiae*, t. VI, n. 3684, kol. 5421.

¹³² AAS 60 (1968) 369—373.

¹³³ Jest już drugie wydanie: *De ordinatione episcopi, presbyterorum et diaconorum, editio typica altera*, Typis Polyglottis Vaticanis 1990. To drugie wydanie zaaprobował Pap. Jan Paweł II a opublikowała je Kongregacja Kultu Bożego i Sakramentów dekretem z 29 czerwca 1989 r., w którym wskazano na pewne zmiany wprowadzone w tym drugim wydaniu. Ma być ono używane z chwilą jego opublikowania. Konferencje Episkopatów mają się starać o wydanie tej części w językach narodowych i one określają czas wejścia w życie tego wydania w ich krajach.

temat. Opublikowała tę część Kongregacja Kultu Bożego dekretem *Ministeriorum disciplina* z 3 grudnia 1972 r.¹³⁴

3). *Ordo confirmationis*, editio typica, Typis Polyglottis Vaticanis 1973, wydany na mocy konst. apost. *Divinum consortium naturae* z 15 sierpnia 1971 r.¹³⁵ i dekret kongregacji Kultu Bożego *Peculiare Spiritus Sancti* z 22 sierpnia 1971 r.¹³⁶ Łacińskiego tekstu tej księgi należało używać bezpośrednio po jej ukazaniu się.

4). *Ordo benedicendi oleum catechumenorum et infirmorum et conficiendi chrisma*, editio typica, Typis Polyglottis Vaticanis 1971. Tę księgę opublikowała Kongregacja Kultu Bożego dekretem *Ritibus hebdomadae sanctae* z 3 grudnia 1970 r.¹³⁷ — Nie określono wejścia w życie tej części pontyfikatu. I nie było też potrzeby wydania specjalnej konstytucji apostolskiej na ten temat, ponieważ cały tekst opierał się na mszale rzymskim; był właściwie wyciągiem z mszału.

5). *Ordo benedictionis abbatis et abbatissae*, editio typica, Typis Polyglottis Vaticanis 1970. — Księgę tę opublikowała Kongregacja Kultu Bożego dekretem *Abbatem et abbatissam* z 9 listopada 1970 r. Równocześnie zezwoliła na korzystanie z tekstu łacińskiego z dniem jego ukazania się¹³⁸.

6). *Ordo consecrationis virginum*, editio typica, Typis Polyglottis Vaticanis 1970. Wydała go Kongregacja Kultu Bożego dekretem *Consecrationis virginum* z 31 maja 1970 r. I zaleciła wprowadzenie w życie 6 stycznia 1971 r.¹³⁹

7). *Ordo dedicationis ecclesiae et altaris*, editio typica, Typis Polyglottis Vaticanis 1977. — Opublikowany został dekretem *Dedicationis ecclesiae* z 29 maja 1977 r. i tego dnia wprowadzony w życie¹⁴⁰.

3. Wspomnieliśmy już wyżej, że Rytuał Rzymski Pawła V po raz pierwszy został wydany drukiem w 1614 r. Był on następnie publikowany parę razy. Najpierw opublikował go Pap. Benedykt XIV pismem apostolskim *Quam ardenti studio* z 25 marca 1752 r.¹⁴¹ — W 1884 r. wyszło pierwsze typiczne wydanie rytuału rzymskiego. — Drugie typiczne wydanie Rytuału Pawła V wyszło za pontyfikatu św. Piusa X na mocy dekretu z 11 czerwca 1913 r. Kongregacji Obrzędów. Po wejściu w życie KPK z 1917 r. Kon-

¹³⁴ AAS 65 (1973) 274—275.

¹³⁵ AAS 63 (1971) 657—664.

¹³⁶ AAS 64 (1971) 77.

¹³⁷ AAS 63 (1971) 711.

¹³⁸ AAS 63 (1971) 710—711.

¹³⁹ AAS 62 (1970) 650.

¹⁴⁰ X. Ochoa, *Leges Ecclesiae*, vol. VI, n. 4519, col. 7332.

¹⁴¹ Tekst tego breve znajduje się w rytuale rzymskim wydanym za pontyfikatu Benedykta XIV.

gregacja Obrzędów dekretem *Hanc Ritualis* z 10 czerwca 1925 r.¹⁴² i dekretem z 25 stycznia 1952 r.¹⁴³ ponawiała typiczne wydanie Rytuału Pawła V.

Sobór Watykański II opowiedział się za sporządzeniem zupełnie nowych ksiąg liturgicznych, w tym rytuału. Do tej pory nie ukazał się rytuał rzymski w jednej publikacji. Opublikowane zostały jedynie poszczególne jego części, ale wszystkie mają taki sam tytuł: *Rituale Romanum ex decreto Concilii Vaticani II instauratum auctoritate Pauli Papae VI promulgatum*, i następnie podtytuł. W rytuałach wydanych po 1978 r. w tytule wymienia się nie Pap. Pawła VI, ale Pap. Jana Pawła II.

1). *Ordo Baptismi Parvulorum*, editio typica, Typis Polyglottis Vaticanis 1969, wydany przez Kongregację Kultu Bożego dekretem *Ordinem baptismi parvulorum* z 15 maja 1969 r. z zarządzeniem wprowadzenia w życie tej księgi 8 września 1969 r.¹⁴⁴ Termin ten Kongregacja Kultu Bożego przedłużyła dekretem *Potentibus nonnullis* z 17 lipca 1969 r. do 29 marca 1970 r.¹⁴⁵ — Wyszła też księga liturgiczna: *Ordo Baptismi Parvulorum, editio typica altera*, Typis Polyglottis Vaticanis 1973 r.

2). *Ordo Initiationis Christianae Adultorum, editio typica*, Typis Polyglottis Vaticanis 1972. Opublikowała go Kongregacja Kultu Bożego na mocy dekretu *Ordinis Baptismi* z 6 stycznia 1972 r.¹⁴⁶ Ta część rytuału weszła w życie po jej ogłoszeniu, ale tylko tam, gdzie można było używać tekstu w języku łacińskim. — Mamy też: *reimpressio emendata* 1974 tej części rytuału.

3). *De Sacra Communione et de Cultu Mysterii Eucharystici extra Missam, editio typica*, Typis Polyglottis Vaticanis 1973, wydany przez Kongregację Kultu Bożego dekretem *Eucharistiae Sacramentum* z 21 czerwca 1973 r.¹⁴⁷ — W dniu ukazania się tekstu łacińskiego można było rozpocząć jego używanie.

4). *Ordo Paenitentiae, editio typica*, Typis Polyglottis Vaticanis 1973, wydany przez Kongregację Kultu Bożego na mocy dekretu *Reconciliationem Inter Deum* z 2 grudnia 1973. Możliwość wejścia w życie tekstu łacińskiego istniała od chwili jego ogłoszenia¹⁴⁸.

5). *Ordo celebrandi matrimonium, editio typica*, Typis Polyglottis Vaticanis 1972. Jego wydanie zarządziła Kongregacja Obrzędów mocą dekretu *Ordo celebrandi matrimonium* z 19 marca 1969 r. Tej części rytuału można było używać od 1 lipca

¹⁴² Zob. AAS 17 (1925) 326.

¹⁴³ X. Ochoa, *Leges Ecclesiae*, vol. II, n. 2261, col. 2957.

¹⁴⁴ AAS 61 (1969) 548.

¹⁴⁵ AAS 61 (1969) 549—550.

¹⁴⁶ AAS 64 (1972) 252.

¹⁴⁷ AAS 65 (1973) 610.

¹⁴⁸ AAS 66 (1974) 172—173.

1969 r.¹⁴⁹ — W 1991 r. wyszło drugie, typiczne wydanie tej księgi liturgicznej.

6). *Ordo Unctionis Infirmorum eorumque Pastoralis Curae, editio typica*, Typis Polyglottis Vaticanis 1972, opublikowany przez Kongregację Kultu Bożego dekretem *Infirmis cum Ecclesia* 2 grudnia 1972 r. Bezpośrednio potem mógł wejść w życie, ale tylko po łacinie (do czasu przygotowania tłumaczeń tej księgi)¹⁵⁰.

7). *Ordo professionis religiosae, editio typica*, Typis Polyglottis Vaticanis 1970. Z upoważnienia Pap. Pawła VI promulgowała tę część rytuału Kongregacja Kultu Bożego dekretem *Professionis ritus* z 2 lutego 1970 r. Poszczególne rodziny zakonne miały przystosować te obrzędy do swoich warunków i jak najrychlej przelać je do zatwierdzenia Kongregacji Kultu Bożego¹⁵¹.

8). *Ordo exsequiarum, editio typica*, Typis Polyglottis Vaticanis 1969. Opublikowała go Kongregacja Kultu Bożego dekretem *Ritibus exsequiarum* z 18 sierpnia 1969 r., z zaleceniem wprowadzenia w życie 1 lipca 1970 r., chyba że wcześniej zostanie ustalony nowy termin¹⁵².

9). *Ordo coronandi imaginem Beatae Mariae Virginis, editio typica*. Typis Polyglottis Vaticanis 1981. Promulgowała go Kongregacja Sakramentów i Kultu Bożego dekretem *Beata Virgo* z 25 marca 1981 r. i zaleciła, by z łacińskiego tekstu korzystano od dnia jego publikacji¹⁵³.

10). *De benedictionibus, editio typica*, Typis Polyglottis Vaticanis 1984. Tę część rytuału wydała Kongregacja Kultu Bożego dekretem *Benedictionum celebrationes* z 31 maja 1984 r.¹⁵⁴ z zaleceniem korzystania zeń z dniem ukazania się.

4. Potrydencki brewiarz rzymski św. Piusa V był odnawiany w następnych wiekach przez papieży: Sykstusa V, Klemensa VIII, Urbana VIII i Klemensa XI. Św. Pius X ponownie polecił opracować brewiarz rzymski. Ukazał się on w 1911 r. Papież ten przypomniał wówczas, że biskupi rzymscy i synody, a także przepisy zobowiązujące mnichów domagają się od dawien dawna, by zobowiązani do odmawiania modlitwy brwiarzowej w ciągu tygodnia czytali cały psalterz (150 psalmów). Św. Pius X podtrzymał tę praktykę¹⁵⁵.

Brewiarz rzymski był także reformowany przez Pap. Piusa XII w 1945 r. — kiedy to opublikowano brewiarz z nowym tłumacze-

¹⁴⁹ X. Ochoa, *Leges Ecclesiae*, t. IV, n. 3726, col. 5494.

¹⁵⁰ AAS (1973) 275.

¹⁵¹ AAS 62 (1970) 553.

¹⁵² X. Ochoa, *Leges Ecclesiae*, vol. IV, n. 3789, col. 5606.

¹⁵³ X. Ochoa, *Leges Ecclesiae*, vol. VI, n. 4835, col. 8149—8150.

¹⁵⁴ AAS 76 (1984) 1085—1086.

¹⁵⁵ Const. *Divino Afflatu*, 1 Nov. 1911: P. Gasparri, *CIC Fontes*, vol. III, n. 696, p. 804.

niem psalmów dokonany przez Papięski Instytut Biblijny¹⁵⁶ — Kongregację Obrzędów w 1955 r. — nieco uproszczono wówczas i trochę skrócono modlitwę brewiarzową¹⁵⁷ a także przez Pap. Jana XXIII, który wydał nowy Kodeks rubryk przepisów brewiarzowych i mszalnych wprowadzających dalsze i jeszcze większe uproszczenia¹⁵⁸.

Sobór Watykański II poświęcił stosunkowo dużo uwagi reformie brewiarza i podał dość szczegółowe zalecenia w tej materii (KL 89—101). Dlatego prace nad zredagowaniem nowego brewiarza trwały siedem lat. Zatwierdził je Pap. Paweł VI w konst. apost. *Laudis canticum*, z 1 listopada 1970 r.¹⁵⁹ Na konstytucję tę powołała się Kongregacja Kultu Bożego¹⁶⁰ w dekrete *Horarum liturgia* z 11 kwietnia 1971 r. publikując: *Officium Divinum ex decreto Sacrosancti Oecumenici Concilii Vaticani II instauratum auctoritate Pauli PP. VI promulgatum, Liturgia horarum iuxta ritum romanum, editio typica*, Typis Polyglottis Vaticanis 1971—1972. — Księga liturgiczna nazywana przez wieki brewiarzem, stała się teraz liturgią godzin. Zmieniono w niej tygodniowy układ psalterza. A psalmy rozłożono na cztery tygodnie. Przyjęto też nowe tłumaczenie łacińskie przygotowane przez specjalną komisję. Z tej księgi modli się Kościół za naszych dni.

2). Uprawnienia Konferencji Biskupów (kan. 838 § 3)

Konferencje biskupów wywodzi się z synodów partykularnych, które znane były już w II w. Biskupi określonej prowincji zbierali się, by omawiać interesujące ich sprawy. W Polsce synod kaliski nakazał odprawiać synody prowincjonalne przynajmniej co trzy lata¹⁶¹. — Synody prowincjonalne stanowiły prawo party-

¹⁵⁶ Motu proprio *In Cotidianis Precibus*, 24 mart. 1945: AAS 37 (1945) 65—67.

¹⁵⁷ Decretum, 23 mart. 1955: AAS (1955) 218—224.

¹⁵⁸ Motu proprio *Rubricarum instructum*, 26 iul. 1960: AAS 52 (1960) 592—595. Sam kodeks rubryk znajduje się w: AAS 52 (1960) 596—729.

Decretum *Cum iuxta* 17 grudnia 1960 r. Kongregacja Obrzędów zezwoliła na wydanie brewiarza z uwzględnieniem nowych rubryk. Wydano wówczas: *Breviarium Romanum ex decreto SS. Concilii Trident. restitutum Summorum Pontificum cura recognitum cum textu psalmodum e versione Pii Papae XII auctoritate edita, editio iuxta typicam*, Romae, Desclée, tomus prior et tomus alter, 1961. — Z tego właśnie brewiarza kapłani modlili się podczas trwania Soboru Watykańskiego II.

¹⁵⁹ AAS 63 (1971) 527—535.

¹⁶⁰ AAS 63 (1971) 712.

¹⁶¹ T. Szwaagrzyk, bp., *Konferencje Biskupów w świetle Vaticanum II*, Ateneum Kapłańskie 69 (1966) nr 344, s. 158.

kularne, tymczasem Konferencje biskupów — odbywane od połowy XIX w. — nie mogły wydawać uchwał z mocą wiążącą¹⁶².

Kodeks Prawa Kanonicznego z 1917 r. w kan. 250 § 4 wymienia zebrania biskupów, czyli konferencje. Zaś w kan. 284 zezwala biskupom na odbywanie synodów prowincjonalnych, nie krajowych.

Biskupi zebrani na Soborze Watykańskim II dobrze wiedzieli, że zebrania biskupów odbywają się, dlatego postanowili przyznać pewne uprawnienia w sprawach liturgii władzy terytorialnej (KL 22, 2), jakkolwiek w owym czasie struktura prawna Konferencji biskupów nie była jeszcze określona. Na mocy soborowej konstytucji o liturgii *Sacrosanctum concilium* Konferencje biskupie mogą:

1. decydować o stosowaniu języka narodowego w liturgii (KL 36, 3);
2. zatwierdzać przekład tekstów liturgicznych z łaciny na języki narodowe (KL 36, 4);
3. przystosować liturgię mszalną i sakramentalną do miejscowych tradycji (KL 39: 77, 3);
4. przeprowadzać z upoważnienia Stolicy Apostolskiej pewne próby liturgiczne w odpowiednich do tego grupach przez określony czas oraz kierować nimi (KL 40, 2);
5. ustanawiać komisje liturgiczne (KL 44).

W dekrecie *Christus Dominus* Sobór Watykański II opowiedział się za ustanawianiem Konferencji biskupich, tam gdzie ich jeszcze nie ma, określił ich strukturę, skład, kompetencje, wypowiedział się też w sprawie ramowego regulaminu działania tych Konferencji (DC 38)¹⁶³. — Soborowy dekret *Christus Dominus* ma zupełnie podstawowe znaczenie, jeśli chodzi o Konferencje biskupów¹⁶⁴.

Nowy Kodeks, idąc w tym za prawem soborowym i posobo-

¹⁶² P. H e m p e r e k, *Stanowisko prawne Konferencji Biskupów*, Prawo Kanoniczne 13 (1970) nr 1—2, s. 24.

¹⁶³ Zob. także: *SCR Instructio ad executionem Constitutionis de Sacra Liturgia recte ordinandam Inter oecumenici*, 26 sept. 1964: AAS 56 (1964) 885—886: Conc. Vat. II, Decr. *Orientalium Ecclesiarum*, 21 nov. 1964, n. 5: AAS 57 (1965) 78: Conc. Vat. II, Decr. *Unitatis redintegratio*, 21 nov. 1964, n. 15: AAS 57 (1965) 102: *Consilium ad exsequendam Constitutionem de Sacra Liturgia*, Litt. circ. 30 iun. 1965: X. O c h o a, *Leges Ecclesiae*, vol. III, n. 3290, kol. 4681: Conc. Vat. II, Decr. *Ad gentes*, 7 dec. 1965, n. 22: AAS 58 (1966) 973: Conc. Vat. II, Const. *Gaudium et spes*, 7 dec. 1966, n. 58: AAS 58 (1966) 1079: SC Doct. Fid., Decr. *Ecclesiae pastorum*, 19 mar. 1975, n. 3: AAS 67 (1975) 282: SC *Cultus Divini*, Resp. 11 iun. 1970: X. O c h o a, *Leges Ecclesiae*, vol. IV, n. 3668, col. 5841: SC pro Sacr. — *Cultu*, Litt. Circ. 5 iun. 1976: X. O c h o a, *Leges Ecclesiae* vol. V, n. 4453, col. 7207.

szpalta 12

¹⁶⁴ E. S z t a f r o w s k i, *Konferencje Biskupie*, Warszawa 1984, str. 154.

rowym, przyznał Konferencjom biskupim liczne uprawnienia w sprawach liturgicznych. Za naszych dni Konferencje biskupów mogą wydawać przepisy co do¹⁶⁵:

1. wyřádów katechumenatu organizowanego dla dorosłych przed przyjęciem przez nich chrztu (kan. 851 n. 1);

2. sposobu udzielania sakramentu chrztu (kan. 854);

3. sposobu wpisania do aktu danych o adopcji ochrzczonego (kan. 877 § 3);

4. udzielania sakramentów (dotyczy to tylko: pokuty, Eucharystii i namaszczenia chorych) wiernym nie — katolikom, i przyjmowania sakramentów od szafarza nie — katolika (kan. 844 § 4 i § 5);

5. sporządzania ksiąg parafialnych (kan. 535, kan. 895);

6. wieku tej osoby, która pragnie przyjąć sakrament bierzmowania i co do spisania aktu bierzmowania (kan. 891, kan. 895);

7. konfesjonau czyli sprzętu kościelnego służącego do słuchania wyznania grzechów oraz jego usytuowanie w odpowiednim miejscu (kan. 964 § 2);

8. określenia wyższego wieku przy święceniach prezbiteratu i diakonatu stałego, niż tego wymaga prawo powszechne (kan. 1031 § 3);

9. przeprowadzania badania narzeczonych zgłaszających zapowiedzi przedślubne i ogłaszania tych zapowiedzi (kan. 1067);

10. ustalania wieku wymaganego do godziwości przy zawieraniu małżeństwa (kan. 1083 § 2);

11. dopuszczania wiernego świeckiego do pełnienia funkcji świadka urzędowego przy błogosławieniu małżeństwa (kan. 1112);

12. opracowania nowego, własnego obrzędu zawierania małżeństwa (kan. 1120);

13. sposobu złożenia oświadczeń i przyrzeczeń przed zawarciem małżeństwa mieszanego (kan. 1126);

¹⁶⁵ J. Wrocński, *Problemy władzy Konferencji Biskupów w sprawach liturgicznych*, Warszawa 1986, s. 103 pisze: „... ogólnie przyznano Konferencjom kompetencje określania wszystkiego co dotyczy godziwego ich sprawowania, udzielania i przyjmowania, jak również określenie otrzędu stosowanego przy sprawowaniu sakramentów”. — Ustalenie takiej normy powodowałoby, że inne przepisy na temat uprawnień Konferencji biskupów byłyby zbędne, bo wynikałyby z tej jednej. Ale takiej normy wcale nie ma. — Kan. 841 nie przyznaje konferencjom biskupim „wszystkiego” co dotyczy godziwego sprawowania sakramentów, ponieważ w tym samym kanonie wyraźnie stwierdza się, iż pewne uprawnienia właśnie w tej samej materii, posiada także Stolica Apostolska. I ją wymienia na pierwszym miejscu. — W kan. 841 wyraźnie się też postanawia, iż uprawnienia Konferencji biskupów są określone w kan. 838 § 3 i § 4. Tak więc kan. 841 nie zawiera nowych uprawnień dla Konferencji Biskupów. Jeśli zaś tak jest, to kan. 841 nie powinno się wymieniać wśród tych kanonów, które zawierają uprawnienia Konferencji biskupich.

14. prowadzenia księgi zaślubionych (kan. 1121 § 1);
15. udzielania dyspensy od formy zawarcia małżeństwa mieszanego (kan. 1127 § 2);
16. określenia materiału z którego ma być wykonana mensa ołtarza, jeśli to nie jest kamień naturalny (kan. 1236 § 1);
17. wysokości ofiary mszalne składanej przy zamawianiu celebrowania Mszy świętej w intencji określonej przez ofiarodawcę (kan. 1265 § 2);
18. sposobu zachowania postu i wstrzemięźliwości (kan. 1251, kan. 1253);
19. zniesienia lub przeniesienia na inny dzień święta nakazanego w prawie powszechnym (kan. 1246 § 2);
20. sakramentalnego rozgrzeszania wielu penitentów bez uprzedniej ich spowiedzi indywidualnej (kan. 961 § 2);
21. sporządzania tłumaczeń ksiąg liturgicznych z łaciny na języki narodowe (kan. 838 § 3);
22. dokonywania odpowiednich przystosowań ksiąg liturgicznych do miejscowych warunków, ale tylko na tyle, o ile zezwala się w tych księgach (kan. 838 § 3);
23. publikowania przetłumaczonych i wcześniej przystosowanych ksiąg liturgicznych, po uprzednim ich zatwierdzeniu przez Stolicę Apostolską (kan. 838 § 3).

Konferencja biskupów Polski działała jeszcze przed Soborem Watykańskim II. Biskupi polscy brali udział w obradach tego Soboru, dlatego też jego uchwałami nie byli zaskoczeni. Zaś po Soborze korzystają z uprawnień przyznanych Konferencji biskupów. Do tej pory Konferencja episkopatu Polski postarała się o przetłumaczenie i przystosowanie do naszych warunków wielu ksiąg używanych w liturgii i po ich zatwierdzeniu przez Stolicę Apostolską opublikowała je. Są to:

1. 1) *Mszal Rzymski łacińsko-polski*, éditions du dialogue, Paris 1968. Został on wydany na mocy dekretu Stefana Kard. Wyszyńskiego, Prymasa Polski, z 20 lutego 1968 r. (N. 461/68/P), działającego z upoważnienia Konferencji Episkopatu Polski, która uzyskała odpowiednie uprawnienie od Kongregacji Obrzędów z 18 grudnia 1963 r. (Prot. N. D. 17/963).

2) *Mszal Rzymski dla diecezji polskich*, wydanie studyjne, Kuria Metropolitalna Warszawska, Wydział Duszpasterstwa, Warszawa 1979. Wydany na mocy dekretu Stefana Kard. Wyszyńskiego, Prymasa Polski (N. 2850/78/P), na podstawie uchwały 162 Konferencji Episkopatu Polski oraz szczególnych uprawnień udzielonych przez Stolicę Apostolską Prymasowi Polski. Wydanie to zostało wykonane w Polsce i było tylko na prawach rękopisu.

3) *Mszal Rzymski dla diecezji polskich*, wydanie studyjne, Kuria Metropolitalna Warszawska, Warszawa 1979. — Mszał ten wydany został na mocy dekretu Stefana Kard. Wyszyńskiego, Pry-

masa Polski, z dnia 3 grudnia 1978 r. (N. 2850/78/P) z powołaniem się na uchwałę 162 Konferencji Episkopatu Polski oraz na szczególne uprawnienia Prymasa Polski. Wykonany w Watykanie.

4) *Mszal Rzymski dla diecezji polskich*, wydanie pierwsze, Pallottinum, Poznań 1986. Wydany mocą dekretu Józefa Kard. Glempa, Prymasa Polski, z 20 lipca 1985 r. (N. 2117/85/P). — Jest to tłumaczenie *Missale Romanum*, wyd. II, 1975 r., przyjęte przez 197 Konferencję Episkopatu Polski 1 grudnia 1983 r. Kongregacja Kultu Bożego zatwierdziła tłumaczenie mszału 28 kwietnia 1984 r., następnie 21 listopada 1984 r. i 1 lipca 1985 r., ponieważ uzupełniano je nowymi tekstami, które właśnie zostały opublikowane. Dlatego też *Mszal Rzymski dla diecezji polskich*, Pallottinum, Poznań 1986, jest bogatszy w treść niż *Missale Romanum*, wyd. II, 1975. — Tego mszału używają celebrujący Mszę świętą za naszych dni.

Jak już wiemy, obecnie podczas sprawowania Mszy świętej używa się nie tylko mszału, ale także czytań mszalnych. Tekst polski tych czytań pt. *Lekcjonarz Mszalny w Polsce* wydało Pallottinum w latach 1972—1977, w siedmiu tomach¹⁶⁶. Na opublikowanie każdego z tych tomów zezwalała Konferencja Episkopatu Polski, która wcześniej prosiła o odpowiednie upoważnienie Kongregację Kultu Bożego. Wyjątkiem jest tu tylko tom III. Publikując go Konferencja Episkopatu Polski powołała się na postanowienie Kongregacji Kultu Bożego, wyrażające zgodę na druk wcześniej wydanych dwóch tomów czytań mszalnych¹⁶⁷.

Obok mszału i czytań aktualnie używa się podczas Mszy świętej także tekstu modlitwy powszechnej. Publikacja: *Modlitwa Powszechna*, Katowice 1970, wydana została z upoważnienia Stefana Kard. Wyszyńskiego, Prymasa Polski dnia 21 marca 1969 r. (N. 761/69/P)¹⁶⁸.

2. 1) Ustanowienie lektorów i akolitów i przyjęcie kandydatów do diakonatu i kapłaństwa oraz obrzędy święceń diakonów, kapłanów i biskupa, Kuria Metropolitalna Warszawska 1977 — Polski przekład obrzędów święceń diakonów, kapłanów i bisku-

¹⁶⁶ W ostatnich latach Pallottinum opublikowało drugie wydanie *Lekcjonarza Mszalnego*. Jest to właściwie przedruk wydania pierwszego.

¹⁶⁷ Kuria Diecezjalna w Lublinie opublikowała w latach 1982—1983 czytania pt. *Oto Słowo Boże — czytania mszalne i śpiewy międzyleckcyjne*, w trzech tomach. Są to czytania tylko na niedzielę, ważniejsze święta i niektóre dni zwykłe.

¹⁶⁸ Akademia Teologii Katolickiej w Warszawie wydała: *Módlmy się wspólnie, propozycje modlitwy powszechnej*, opracował O. Ireneusz Zołnierczyk OFMConv., Warszawa 1983. Wysła też publikacja: *Modlitwa wiernych*, tom I, *Niedziele, święta i dni powszednie roku liturgicznego*, t. II, *uroczystości, święta i wspomnienia świętych, msze wotywnie i wspólne msze okolicznościowe*, opracowanie Leszek Maria Rut, karmelita bosy, Katowice 1987.

pów został zatwierdzony dekretem Kongregacji Kultu Bożego 18 lutego 1972 r. (Prot. n. 272/72). Przekład ustanowienia lektorów i akolitów oraz przyjęcia kandydatów do diakonatu i kapłaństwa wraz z tekstem zobowiązań do zachowania świętego celibatu zostały zatwierdzone tymczasowo przez 157 Konferencję Plenarną Episkopatu Polski 9 lutego 1977 r. i dekret Stefana Kard. Wyszyńskiego, Prymasa Polski z 2 kwietnia 1977 r. (N. 653/P/77).

2) *Obrzędy Bierzmowania według Pontyfikatu Rzymskiego*, Katowice 1975. — Tekst polski zatwierdziła Kongregacja Kultu Bożego 16 listopada 1972 r. (Prot. n. 1535/72), a polecił jego opublikowanie Stefan Kardynał Wyszyński, Prymas Polski imieniem Konferencji Episkopatu Polski 25 marca 1973 r. (N. 742/73/P).

3. 1) *Obrzędy chrztu dzieci według Rytuału Rzymskiego*, Katowice 1972. — Przekład tekstu Obrzędów został przyjęty przez Konferencję Plenarną Episkopatu Polski i zatwierdzony przez Kongregację Kultu Bożego 14 października 1970 r. (Prot. n. 3304/70). Tekst ten polecił opublikować Stefan Kard. Wyszyński, Prymas Polski, dekretem wystawionym w święto Chrztu Pańskiego 1972 r. (N. 200/72/P).

2) *Obrzędy chrztu dzieci dostosowane do zwyczajów diecezji polskich*, wydanie drugie poprawione, Katowice 1987. — Księga ta opiera się na drugim wydaniu typicznym tekstu łacińskiego i uwzględnia zmiany wprowadzone przez Kodeks Prawa Kanonicznego z 1983 r. Tekst zatwierdził i polecił opublikowanie Józef Kard. Glemp, Prymas Polski, dekretem z 25 marca 1987 r. (N. 999/87/P).

3) *Obrzędy chrześcijańskiego Wtajemniczenia Dorosłych dostosowane do zwyczajów diecezji polskich*, Katowice 1988. — Tłumaczenie tekstu Obrzędów z łaciny na język polski przyjęła Konferencja Episkopatu Polski 12 października 1885 r. i zatwierdziła Kongregacja Kultu Bożego 7 marca 1986 r. (Prot. 326/86). Opublikowanie przekładu Obrzędów zarządził Józef Kard. Glemp, Prymas Polski, dekretem z 25 marca 1987 r. (N. 1000/87/P).

4) *Komunia święta i Kult Tajemnicy Eucharystycznej dostosowane do zwyczajów diecezji polskich*, Katowice 1985. — Polski przekład tej księgi przyjęła 173 Konferencja Episkopatu Polski 6 maja 1980 r. i zatwierdziła Kongregacja Sakramentów i Kultu Bożego 7 czerwca 1980 r. (Prot. CD 882/80). Polecił wydać drukiem i stosować ją Józef Kard. Glemp, Prymas Polski, dekretem z 20 marca 1984 r. (N. 685/84/P).

5) *Obrzędy pokuty dostosowane do zwyczajów diecezji polskich*, Katowice 1981. — Tłumaczenie Obrzędów Pokuty zostało przyjęte najpierw przez Konferencję Episkopatu Polski, a następnie zatwierdzone przez Kongregację Sakramentów i Kultu Bożego 10 czerwca 1978 r. (Prot. CD 544/77). Polecił je opublikować i do

Obrzędów się stosować Stefan Kard. Wyszyński, Prymas Polski, 2 lutego 1981 r. (N. 594/81/P). Zalecenie weszło w życie w pierwszą niedzielę adwentu 1982 r.

6) *Obrzędy Sakramentu Małżeństwa dostosowane do zwyczajów diecezji polskich*, Katowice 1974. — Tekst ten zatwierdziła Kongregacja Kultu Bożego 16 listopada 1972 r. (Prot. n. 1535/72), a imieniem Episkopatu Polski zatwierdził go i polecił opublikowanie dekretem z 25 marca 1973 r. (N. 750/73/P) Stefan Kard. Wyszyński, Prymas Polski.

7) *Obrzędy Sakramentu Małżeństwa dostosowane do zwyczajów diecezji polskich*, wydanie drugie, Katowice 1986, — uzupełnione przekładami najważniejszych tekstów na języki współczesne, zostały opublikowane dekretem z 24 kwietnia 1986 r. (N. 898/86/P) Józefa Kard. Glempa, Prymasa Polski, imieniem Konferencji Episkopatu Polski.

8) *Sakramenty Chorych — Obrzędy i Duszpasterstwo*, Katowice 1978. — Przekład polski został zatwierdzony przez Kongregację Sakramentów i Kultu Bożego 15 listopada 1977 r. (Prot. CD 1695/77). Z upoważnienia Konferencji Episkopatu Polski polecił go opublikować Stefan Kard. Wyszyński, Prymas Polski, dekretem z 25 marca 1978 r. (N. 850/78/P), jako obowiązujący od Wielkanocy, 6 kwietnia 1980 r.

9) *Obrzędy pogrzebu dostosowane do zwyczajów diecezji polskich*, Katowice 1977. — Polski przekład Obrzędu pogrzebu przyjęła jako odpowiedni 152 konferencja Episkopatu Polski 29 kwietnia 1976 r. Zatwierdziła go też Kongregacja Sakramentów i Kultu Bożego 10 września 1976 r. (Prot. CD 605/76). Stefan Kard. Wyszyński, Prymas Polski polecił Obrzędy pogrzebu wydać drukiem i stosować się do nich w liturgii (dekret z 8 września 1976 r. (N. 160/76/P).

4. *Liturgia Godzin. Codzienna Modlitwa Ludu Bożego*. — Taki tytuł mają wszystkie cztery tomy Liturgii godzin. Każdy z tych tomów ma własny podtytuł.

I. *Okres Adwentu. Okres Narodzenia Pańskiego*, Pallottinum 1982. — Ten pierwszy tom Liturgii godzin najpierw przyjęła Konferencja Episkopatu Polski, a następnie zatwierdziła go Kongregacja Sakramentów i Kultu Bożego (15 grudnia 1977 r.: Prot. CD/1696/77). Stefan Kard. Wyszyński, Prymas Polski, 2 lutego 1978 r. (N. 1127/78/P) orzekł, że polski tekst przekładu Liturgii godzin jest zgodny z Kalendarzem Diecezji Polskich i polecił go opublikować.

II. *Wielki Post. Okres Wielkanocy*, Pallottinum 1984. — Tom ten został zatwierdzony przez Konferencję Episkopatu i potwierdzony przez Kongregację Sakramentów i Kultu Bożego 7 grudnia 1983 r. (Prot. CD 729/82). Dnia 26 lipca 1984 r. (Prot. N. 1832/84/P) Józef Kard. Glemp, Prymas Polski, polecił go wydać drukiem.

III. *Okres zwykły. Tygodnie I—XVII*, Pallottinum 1987. — Tom zatwierdzony przez Konferencję Episkopatu Polski, a następnie (dnia 18 grudnia 1985 r.: Prot. 1040/85) przez Kongregację Kultu Bożego. Józef Kard. Glemp zezwolił go opublikować dnia 24 czerwca 1986 r. (N. 20/86/P).

IV. *Okres zwykły. Tygodnie XVIII—XXXIV*, Pallottinum 1988. — Tę część Liturgii godzin przyjęła jako odpowiedni Konferencja Episkopatu Polski i dnia 11 sierpnia 1986 r. (Prot. 773/86). Zatwierdziła ją Kongregacja Kultu Bożego. Józef Kard. Glemp, Prymas Polski, polecił ją wydać drukiem dekretem z 8 września 1986 r. (N. 2620/86/P).

3). Uprawnienie Biskupa Diecezjalnego (kan. 838 §§ 1, 4)

Wspomnieliśmy wyżej, że do Soboru Trydenckiego (1545—1563) poszczególni biskupi diecezjalni mieli stosunkowo szerokie uprawnienia w dziedzinie liturgii. Sobór Trydencki te uprawnienia nieco ograniczył, zaś KPK z 1917 r. (w kan. 1261 § 2) poszedł w tej materii za Soborem Trydenckim.

Sobór Watykański II dowartościował urząd biskupa diecezjalnego jako arcykapłana jego owczarni (KL 41) i kierownika, krzewiciela i pasterza całego życia liturgicznego w powierzonym mu Kościele partykularnym (kan. 387, 528 § 2, 835 §§ 1—2, 837 § 1, 838 §§ 1, 4)¹⁶⁹. Na terenie swojej diecezji biskup może spełniać wszystkie czynności liturgiczne w pełnym stroju liturgicznym (pontyfikał) (kan. 390).

Za naszych dni biskupom diecezjalnym przysługują liczne uprawnienia, nawet jeśli mamy na uwadze samą posługę uświęcania.

¹⁶⁹ Zob. też: SC Rituum, *Decretum Cum nostra aetate*, 27 ian. 1966: AAS 58 (1966) 169—171: o wydawaniu ksiąg liturgicznych i przedrukowywaniu ich z wydań typicznych: — SC Rituum, *Instr. Musicam sacram*, n. 12: AAS 59 (1967) 303: — SC pro *Cultu Divino, Litterae circulares de normis servandis quoad liturgicos libros in vulgus edendos, illorum translatione in linguas hodiernas peracta*, 25 oct. 1973: AAS 66 (1974) 98—99: — SC pro *Institutione Catholica, Instructio de institutione liturgica in seminariis et elenchus quaestionum quae in institutione liturgica alumni seminarii tractandae videntur „In Ecclesiam” futurorum*, 3 iun. 1979: X. Ochoa, *Leges Ecclesiae*, vol. VI, n. 4715, col. 7776: o wydawaniu przepisów i upomnień odnośnie do przygotowania sakramentów i samego ich udzielania: — SC Rituum, *Instr. Eucharisticum Mysterium*, n. 24: AAS 59 (1967) 554: o rozciąganiu opieki nad budową Kościołów i przygotowaniem ich do odnowionej liturgii, zdobieniu ołtarzy, odpowiednim umieszczeniu siedzeń dla celebransa i asysty, przygotowaniu właściwego miejsca dla dokonywania świętych czytań, i wreszcie — o wyznaczaniu miejsc dla wiernych świeckich oraz dla — chórzystów.

1. Upoważniają kapłanów katolickich do udzielenia sakramentów (ale tylko pokuty, Eucharystii i namaszczenia chorych) niekatolikom zagrożonym śmiercią względnie znajdującym się w naglącej konieczności (kan. 844 § 4—5).

2. Sami udzielają lub zlecają udzielenie sakramentu chrztu (kan. 861 § 1). Należy ich powiadamiać o przygotowywaniu chrztu dorosłego, żeby go mogli osobiście ochrzcić lub zlecić ten chrztu innemu szafarzowi (kan. 863). — Zezwalają na chrzest w domu lub w szpitalu (kan. 860 §§ 1—2). Mogą domagać się, by chrzestny (lub chrzestna) miał więcej niż 16 lat życia, względnie zezwalać na — mniej niż 16 (kan. 874 § 1, n. 2).

3. Udzielają osobiście lub przez innych szafarzy sakramentu bierzmowania, także poza własną diecezją (kan. 884, 885 § 1, 886 §§ 1—2).

4. Pilnie pouczają i zachęcają swój lud, aby uczestniczył w Eucharystii, z którą łączą się w wszystkie sakramenty i do niej zmierzają (DK 5: kan. 897). — Sami celebrować Najświętszą Ofiarę (kan. 899 § 2, kan. 389) i udzielają Komunii świętej innym (kan. 910 § 1). — Upoważniają wiernych świeckich do udzielania Komunii świętej (kan. 230 § 3, kan. 930 § 2). — W przypadkach przewidzianych przepisami liturgicznymi zezwalają na udzielanie Komunii świętej pod dwiema postaciami (KL 55, 2: kan. 923). Mogą zezwolić, by kapłani katolicy, jeśli przedstawiają oni rozumną rację i nie grozi to zgorzeniem, celebrowali Mszę świętą w świątyni należącej do wspólnoty nie mającej pełnej jedności ze Stolicą Apostolską (kan. 933). — Zezwalają akolitom na dokonanie wystawienia Najświętszego Sakramentu (kan. 943). — Wyrażają swoje zdanie co do stosowności odbycia procesji liturgicznej (kan. 944).

5. Biskupi kierują dyscypliną pokutną, dzięki czemu przyczyniają się do zbawienia świata (KK 26: DA 16), bo ich partykularny Kościół, święty i zarazem ciągle potrzebujący oczyszczenia, ustawicznie podejmuje swoje odnowienie (KK 8). Biskup diecezjalny wydaje swój osąd, czy istnieją wymagane kan. 961 § 1 n. 2 warunki konieczne, by można było udzielić rozgrzeszenia zbiorowego. Określa on istnienie poważnej konieczności, ale w oparciu o kryteria uzgodnione przez niego z pozostałymi biskupami tej samej konferencji biskupów. — Biskupi spowiadają w całym Kościele, jeśli jakiś biskup diecezjalny nie zabrani im tego w swojej diecezji (kan. 967 § 1). — Delegują i odwołują uprawnienie do spowiadania prezbiterom (kan. 969 § 1, kan. 974 §§ 1—4).

6. Wiernych poważnie chorych i w podeszłym wieku biskupi diecezjalni namaszcza Olejem (kan. 1003 § 1). — Zezwalają też na udzielanie namaszczenia równocześnie grupie chorych (kan. 1002).

7. Mogą udzielać święceń diakonatu i prezbiteratu, a w poro-

zumieniu ze Stolicą Apostolską — także sakry biskupiej (kan. 1012, 1013, 1015, 1016). Wystawiają także dymisorie do święceń kan. 1018 § 1 n. 1, 1020, 1021, 1023), ale pod warunkami określonymi w prawie (kan. 1017, 1022, 1025 § 3, 1028—1030, 1032 § 2, 1039, 1051, 1052). — Biskupi w zasadzie nie zakazują wykonywania święceń temu diakonowi, który odmawia przyjęcia prezbiteratu (kan. 1032).

8. Biskupi diecezjalni strzegą świętości małżeństwa, ale w błogosławieniu zawierania przymierza małżeńskiego mogą się wyręczać prezbiterami, a nawet diakonami (kan. 1108 § 1), a także wiernym świeckim (kan. 1112). — Mogą wydawać przepisy regulujące odnotowanie danych o nowym związku małżeńskim w księgach małżeństw zawartych (kan. 1121 § 1). — W poszczególnym przypadku mogą nawet sanować w związku zaistnienie małżeństwa (kan. 1065 § 2).

9. Biskupi ordynariusze mogą dokonywać dedykacji i poświęceń miejsca świętego (kan. 1206, kan. 1207). — Wyrażają zgodę na budowę kościołów (kan. 1215). — Podejmują decyzję o ewentualnym przeznaczeniu obiektów sakralnych do użytku świeckiego, ale nie nieodpowiedniego (kan. 1222).

10. W poszczególnym przypadku biskup diecezjalny może ustanawiać dni pokuty (kan. 1244 § 2), dyspensować od postu, albo przenosić post na inny czas (kan. 1245)¹⁷⁰.

7. Pozaliturgiczne praktyki religijne (kan. 839 §§ 1—2)

Papież Pius XII (1939—1958) w enc. *Mediator Dei* z 20 listopada 1947 r., poświęconej liturgii wskazał na doniosłość i godność niektórych praktyk, jakkolwiek nie są one liturgicznymi. Do takich Pap. Pius XII zalicza nabożeństwa majowe — do Matki Bożej, czerwcowe — do Serca Pana Jezusa i Drogę Krzyżową. Nabożeństwa te skłaniają wiernych do korzystania z sakramentów pokuty i Eucharystii, do rozważania tajemnicy paschalnej, a przez to przygotowują wiernych do brania udziału w liturgii. Mając więc one rację bytu¹⁷¹.

Encyklika *Mediator Dei* posłużyła jako jedno ze źródeł dla ojców Soboru Watykańskiego II opracowujących konstytucję o liturgii świętej *Sacrosanctum concilium*. Toteż w punkcie dotyczącym pozaliturgicznych praktyk religijnych dostrzega się zbieżność myśli encykliki *Mediator Dei* i soborowej konstytucji o liturgii świętej.

¹⁷⁰ Zob. St. Czerwik, *Biskup i liturgia w świetle dokumentów Vaticanum II oraz odnowionych ksiąg liturgicznych*, Kielecki Przegląd Diecezjalny 51 (1975) nr 4—5, s. 205—222.

¹⁷¹ Enc. *Mediator Dei*, wyd. polskie, Kielce 1948, s. 96—97.

Według Soboru Watykańskiego II kult chrześcijański, to nie tylko liturgia. W Kościele jest miejsce na różne formy kultu, które nie stanowią liturgii, ale się z nią łączą. Także życie duchowe nie może ograniczać się tylko do udziału w samej liturgii. Chrześcijanin powołany jest do modlitwy we wspólnotcie, ale winien też modlić się we własnym mieszkaniu (KL 12), w ukryciu (Mt 6,6), i to nieustannie (1 Tes 5,17). — Sobór zalecił, aby praktyki pozaliturgiczne uporządkować w takim stopniu, by zgadzały się z liturgią, z niej niejako wypływały i do niej prowadziły wiernych (KL 13: zob. też: KK 12).

W I instrukcji wykonawczej do soborowej konstytucji o liturgii świętej z 26 września 1964 r. Kongregacja Obrzędów przestrzegła, by wszystkie pobożne praktyki były wykonywane zgodnie z prawami lub zwyczajami danego miejsca lub instytutu. A jeśli dokonuje ich się we wspólnotcie, to należy uważać, by odbywały się w duchu liturgii, i by uwzględniały okres roku liturgicznego (n. 17)¹⁷².

Za prawem soborowym i posoborowym idzie nowy Kodeks Prawa Kanonicznego. Dlatego przypomina w kan. 839 § 1, że Kościół spełnia posługę uświęcenia nie tylko w liturgii, ale także przy pomocy innych środków. W modlitwie prosi Boga, aby uświęcał wiernych w prawdzie, a poprzez pokutę i dzieła miłosierdzia w dużym stopniu przyczynia się do zakorzenienia i umocnienia w duszach królestwa Bożego i do zbawienia świata. Ten sam kanon w § 2 zobowiązuje ordynariuszy miejscowych, aby modlitwy, a także pobożne i święte ćwiczenia ludu chrześcijańskiego były w pełni zgodne z przepisami Kościoła¹⁷³.

Mając na uwadze ten kanon biskup diecezjalny będzie czuwał, aby obchody ludowe, np. związane ze świętami patronalnymi, rocznicami związanymi z kalendarzem liturgicznym, czy obrzędami ludowymi połączonymi z Bożym Narodzeniem, Wielkanocą lub świętami maryjnymi, zawierały elementy autentycznej wiary, nadprzyrodzonej duchowości i zdrową naukę chrześcijańską. Równocześnie biskup ma troszczyć się, by ludowe praktyki religijne nie zawierały w sobie elementów obcych prawdzie czy duchowi Kościoła, a gdyby tak było, zastąpi je nowymi¹⁷⁴.

¹⁷² AAS 56 (1964) 881.

¹⁷³ Nie jest to bynajmniej prawo nowe. Zob. kan. 1259—1261 KPK z 1917 r.: SC S. Officii, Decr. *Iam olim*, 26 maii 1937 (AAS 29 (1937) 304—305); SC S. Officii, Decr. *Quaesitum est*, 18 iun. 1938 (AAS 30 (1938) 226—227); SC S. Officii, Decr. *In generali*, 12 dec. 1939 (AAS (1940) 24); Pius PP. XII, Enc. *Mediator Dei*, 20 nov. 1947 (AAS (1947) 587).

¹⁷⁴ *Sacra Congregatio pro Episcopis, Directorium de pastorali ministerio episcoporum*, Typis Polyglottis Vaticanis 1973, n. 90—91, p. 90—92.

Zakończenie

Prawo o Sakramentach świętych, tak kanoniczne, jak to liturgiczne, jest prawem Kościoła. To Kościół je ustanawia i interpretuje w miarę potrzeby. Dlatego zanim przystąpimy do studiowania samych kanonów i przepisów liturgicznych, najpierw musimy zapoznać się z pojęciem Kościoła. — Przedstawione ono zostało w pierwszej części artykułu.

Znajomość pojęcia Kościoła stanowi *conditio sine qua non* poznania kanonów i przepisów liturgicznych dotyczących Sakramentów świętych, ale też poznanie tego prawa powoduje, iż nasze rozumienie Kościoła staje się dojrzsze, co w konsekwencji nie może nie prowadzić do poznania samego Kościoła.

W części drugiej artykułu omawiamy same kanony 834—839 i odpowiednie przepisy liturgiczne. W tej części najwięcej czasu i miejsca poświęcamy uprawnieniom pełniących posługę uświęcenia oraz księgom liturgicznym. Z ustaleniem uprawnień tych, którzy pełnią posługę uświęcenia, w zasadzie nie ma trudności. Prawo jasno określa, co kto może, jeśli chodzi o uświęcanie innych. — Nieco inaczej mają się rzeczy z księgami liturgicznymi. Przed Soborem Watykańskim II niektórzy mieli trudności ze zrozumieniem łacińskich tekstów. Obecnie teksty ksiąg liturgicznych są w naszym ojczystym języku, ale — jak się zdaje — nie wszystkie zostały dotąd u nas opublikowane. A może tylko nie są one łatwo dostępne? Jednak liturgia jest celebrowana, jakby te księgi były.

Introductio in ius canonico-liturgicum de sacramentis (canones 834—839)

Hoc in articulo itroductio, duae partes et conclusio habentur.

In introductione auctor dicit, quod de canonibus 834—839 Codicis Juris Canonici a Papa Joanne — Paulo II promulgati tractat. Sed primum notionem ipsius Ecclesiae praebet.

Quia ius de sacramentis tam hoc canonicum quam hoc liturgicum conditum est ab Ecclesia, saltem aliqua elementa scientiae ipsam Ecclesiam attingentis studentibus ius canonico — liturgicum omnino necessaria videntur. Hac de causa in parte prima sui articuli notionem Ecclesiae auctor elaborat. Quae quaestio difficultatibus non caret. Etenim Ecclesia simul est non solum societas perfecta sed etiam Corpus Christi Mysticum, Populus Dei, Mysterium, Sacramentum, et Communio.

Alteria in parte (longiore) canones 834—839 breviter exponuntur. — Can. 834 § 1 notionem liturgiae continet. — In can 834 § 2 conditiones ecclesiastici cultus publici statutae sunt.

¹⁷⁵ Zob. J. Stefański, *Pobożność ludowa w świetle dokumentów liturgicznych*, *Studia Theologica Varsoviensia* 18 (198) nr 2, s. 254—263; J. Stefański, *Miejsce i rola pia exercitia w służbie Bożej*, *Studia Theol. Vars.* 24 (1986) nr 2, s. 145—170; H. Pagiewski, *W obronie pozaliturgicznych nabożeństwa i modlitw*, *Homo Dei* 48 (1979) s. 25—31.

In can. 835 §§ 1 — 4 personae munus sanctificandi in Ecclesia exercentes numerantur, nempe: episcopi, presbyteri, diaconi, acolythi, lectores, coniuges — parentes, ceterique christifideles.

In can. 835 norma datur de fide eiusque excitatione neconn illustratione.

Ad normam can. 837 §§ 1—2 actus liturgici non sunt actiones privatae sed ad universum corpus Ecclesiae pertinent. Propterea cum frequentia et actuosa participatione christifidelium celebrantur.

Can 838 §§ 1—4 declarat quod moderatio sacrae liturgiae unice ab auctoritate ecclesiastica exercetur. Hac de causa leges in re liturgica dant solummodo: Sedes Apostolica, Conferentiae Episcoporum et singuli episcopi dioecesani.

De mediis sanctificandi ad sacram liturgiam non pertinentibus seu de oratione, paenitentia et de caritatis operibus, in can. 839 §§ 1—2 norma habetur.

In fine articuli, nonnullos libros liturgicos a Sede Apostolica in Civitate Vaticana editos nondum nostra in patria publicatos esse, auctor vehementer dolet.